

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ  
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ  
ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**Τρύφωνας Κωστόπουλος**

**Καθηγητής**

**Μάθημα**

**«Κοινωνία και Κοινοτισμός»**

**Ακαδημαϊκό Έτος 2015-2016**

**ΣΤ' Εξάμηνο**

**Αθήνα 2016**

# Κοινωνία και Κοινοτισμός

- Σκοπός του μαθήματος είναι να αναλύσει τη σχέση κοινωνίας και κοινότητας. Με βάση τον τρόπο παραγωγής της υλικής ζωής, η οποία καθορίζει γενικά την κοινωνικοπολιτική και πνευματική ζωή. Αναφερόμαστε στις σχέσεις παραγωγής παρουσιάζοντας τους γνωστούς τρόπους παραγωγής εστιάζοντας το ενδιαφέρον μας στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες.

# Κοινωνία και Κοινοτισμός

- Αναλύεται ο κοινοτισμός στην ιστορικότητά του. Η πρωτόγονη κοινότητα με την κοινή ιδιοκτησία της γης και των μέσων συντήρησης όπου κυριαρχείται η κοινωνική οργάνωση με βάση τους κοινωνικούς δεσμούς. Η ανάπτυξη του καταμερισμού της εργασίας και η διαίρεση της κοινωνίας σε τάξεις κάνει αναγκαία την εμφάνιση του κράτους και την ανάπτυξη ελεύθερα των ταξικών αντιθέσεων και των ταξικών αγώνων.

# Κοινωνία και Κοινοτισμός

- Περνάμε στην ανάλυση του συστήματος των συντεχνιών και της κάστας την περίοδο της φεουδαρχίας (Μεσαίωνα) το οποίο στη συνέχεια παραχωρεί τη θέση του στις σύγχρονες αστικές κοινωνίες. Παρουσιάζεται ο αμερικανικός κοινοτισμός και οι Αμερικανοί κοινοτιστές αλλά και οι σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

# Κοινωνία και Κοινοτισμός

- Στο πλαίσιο αυτό αναλύεται ο κοινοτισμός ή κομουνταρισμός ο οποίος αναπτύσσει ένα φιλοσοφικό σύστημα αξιών σε έντονη αντίθεση με τον φιλελευθερισμό και αναφερόμαστε στην κριτική που ασκεί ο κοινοτισμός στις καπιταλιστικές κοινωνίες και στον συντηρητισμό. Τέλος αναφερόμαστε στην κριτική η οποία ασκείται από τους μαρξιστές στον σύγχρονο κοινοτισμό.

# **Η έννοια του κοινοτισμού**

**Κοινοτισμός:** Πρόκειται για το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στην ιστορία της ανθρωπότητας όπου εκείνο το οποίο χαρακτηρίζει τη διαδικασία της παραγωγής είναι:

**Η συλλογικότητα των παραγωγών η απουσία ατομικής ιδιοκτησίας καθώς και η μη εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο.**

# Η έννοια του κοινοτισμού

Τον σύγχρονο κοινοτισμό οφείλουμε να τον αναλύσουμε στο συγκεκριμένο πλαίσιο των σύγχρονων καπιταλιστικών κοινωνιών και να μην αναζητούμε χαμένους παραδείσους στο μακρινό αταξικό παρελθόν της ανθρωπότητας.

# Δημοκρατία και κοινοτισμός

- Για μια αντικειμενική ανάλυση του κοινωνικού φαινομένου του κοινοτισμού μας αναγκάζει να μελετήσουμε την ίδια την κοινωνία.
- Αυτό θα μας βοηθήσει να εξετάσουμε τον κοινοτισμό στην **ιστορικότητά του** αποφεύγοντας την μηχανιστική μεταφορά στις σύγχρονες κοινωνίες θεσμών και πολιτικών που αναπτύχθηκαν σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους.
- Για παράδειγμα κάτι ανάλογο δεν γίνεται με την **αρχαία ελληνική δημοκρατία**;
- Όλοι την επικαλούνται στις μέρες μας αποφεύγοντας όμως συνειδητά να την εντάξουν στην εποχή που λειτούργησε δείχνοντας έτσι και τα όριά της αλλά και το ανέφικτο εφαρμογής της υπό καπιταλιστικό καθεστώς.

# Δημοκρατία και κοινοτισμός

- Για παράδειγμα στην αρχαία δημοκρατία επελέγη η κλήρωση για τα δημόσια αξιώματα η οποία χρονολογείται από την εποχή του Κλεισθένη (6<sup>ος</sup> π.Χ αιώνας) και μάλιστα σε συνδυασμό με τη συνεχή εναλλαγή, που ήτανε συνέπεια του περιορισμένου χρόνου της θητείας που καθορίζονταν:
- Σ' ένα έτος.
- Και μόνο σε **μια μέρα** για τον Πρόεδρο της Βουλής που ήταν κάτι ανάλογο του Προέδρου της Δημοκρατίας.
- Η άμεση δημοκρατία ήταν για τους Αθηναίους το αυτονόητο. Δηλαδή, είτε αναγνωρίζεις τη λαϊκή κυριαρχία και συνεπώς την ικανότητα του λαού να αυτοδιευθύνεται.

# Δημοκρατία και κοινοτισμός

- Οπότε και δεν αποδέχεσαι ούτε η λογική των ειδικών, των πιο «ικανών» της πολιτικής, ούτε ένα σύστημα όπως η **ψηφοφορία**, που από τη φύση του οδηγεί στην επιλογή με βάση ορισμένα κριτήρια και αναιρεί τη λογική της πολιτικής ισότητας και άρα της αυτοδιεύθυνσης.
- Όπως θα έλεγε και ο Rousseau, η δημοκρατία είτε θα είναι άμεση είτε δεν θα είναι δημοκρατία, είτε κυρίαρχος λαός και κυβέρνηση θα ταυτίζονται είτε ο λαός δεν θα είναι κυρίαρχος

# Δημοκρατία και κοινοτισμός

- «Το πολίτευμα τούτο ονομάζεται δημοκρατία, διότι το κράτος κυβερνάται από τους περισσότερους και όχι από τους λίγους... ως προς τα δημόσια αξιώματα εκάστου είναι ανάλογα με τις ικανότητές του, και προτιμάται κάποιος για τη διαχείριση των κοινών όχι τόσο λόγω της κοινωνικής του τάξης, όσο λόγω της ατομικής του αξίας του, ώστε καθένας να μην εμποδίζεται να κάνει κάποιο καλό στην πόλη γιατί είναι φτωχός ούτε γιατί κατέχει επιφανή θέση» [1].

[1]. Θουκυδίδης, *Ιστορία Πελοποννησιακού Πολέμου*, βιβλίο β.37 - Επιτάφιος Περικλέους.

# Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Anderson Benedict, *Φανταστικές κοινότητες*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 1997.
- Deutsch Karl, *The nerves of government: Models of political communication and control*, New York, 1966.
- Ένγκελς Φρίντριχ, *Καταγωγή της οικογένειας της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1995.
- Etzioni Amitai, *Η κοινωνία της υπευθυνότητας κοινωνικότητα και ατομισμός*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1999.
- Etzioni Amitai, *The spirit of community*, New York, 1993.
- Καραβίδας Κώστας, *Το πρόβλημα της αυτονομίας. Σοσιαλισμός και κοινοτισμός*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1981.
- Κοντογιώργης Γιώργος, *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση, οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, εκδ. Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα, 1983.

# Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Κοντογιώργης Γιώργος, *Η τοπική αυτοδιοίκηση στο πολιτικό σύστημα, από το Πολιτικό σύστημα και πολιτική*, κεφ.4 Γ.Δ. Κοντογιώργη, εκδ. Πολύτυπο, Αθήνα, 1985.
- Λύτρας Ανδρέας, *Δοκιμές στην ταξική ανάλυση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2004.
- Λύτρας Ανδρέας, *Κοινωνία και εργασία, ο ρόλος των κοινωνικών τάξεων*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2000.
- Luxemburg Rosa, *Η πρωτόγονη κομμουνιστική κοινωνία*, εκδ. Κοροντζη, Αθήνα, 1976.
- Μάρδας Γεώργιος, *Το σύγχρονο κοινωνικό κράτος*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1998

# Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Μαρξ Κάρλ, *Προκαπιταλιστικοί οικονομικοί σχηματισμοί*, εκδ. Κάλβος, Αθήνα, 1982.
- Μαρξ Κάρλ, *Κριτική της πολιτικής οικονομίας*, εκδ. Οικονομικής και φιλοσοφικής βιβλιοθήκης, Αθήνα, 1956.
- Οικονόμου Γιώργος, *Η άμεση δημοκρατία και η κριτική του Αριστοτέλη*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2007.
- Σπανού Καλλιόπη, *Διοίκηση, πολίτες και δημοκρατία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2000.
- Τοκάϊ Φέρεντς, *Για τον ασιατικό τρόπο παραγωγής*, εκδ. Αναγνωστήδη, Αθήνα, χ.χ
- Τσιρώνης Χρήστος, *Παγκοσμιοποίηση και τοπικές κοινωνίες*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2007.
- Weber Max, *Οικονομία και κοινωνία. Κοινότητες*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα, 2007.

# **Θέματα για την εκπόνηση εργασιών**

- 1. Πρωτόγονες κομμουνιστικές αταξικές κοινωνίες**
- 2. Οι ταξικές κοινωνίες**
- 3. Οι φεουδαρχικές κοινωνίες**
- 4. Οι καπιταλιστικές κοινωνίες**
- 5. Οι σοσιαλιστικές κοινωνίες**
- 6. Ο κοινοτισμός στις αταξικές κοινωνίες και ο σύγχρονος κοινοτισμός υπό το καπιταλιστικό πλαίσιο**
- 7. Ο κοινοτισμός (αυτοδιοίκηση) στην αρχαία Ελλάδα**
- 8. Ο κοινοτισμός στο Βυζάντιο**
- 9. Οι ελληνικές κοινότητες επί Τουρκοκρατίας**
- 10. Η ιστορική Κοινότητα στα Αμπελάκια Θεσσαλίας**
- 11. Η Ελληνική κοινότητα της Αλεξάνδρειας**

# Θέματα για την εκπόνηση εργασιών

1. Γενικά για τη θεωρία του κράτους
2. Το σύγχρονο κοινωνικό κράτος
3. Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους (Φ. Ένγκελς)
4. Κράτος και επανάσταση (Β.Ι. Λένιν)
5. Αλέξις Τοκεβίλ και η Δημοκρατία στην Αμερική
6. Σαιν-Σιμόν, Φουριέ και Όουεν. Οι ουτοπιστές σοσιαλιστές
7. Οι αναρχικοί: Προυντόν, Μπακούνιν και Κροπτόκιν.
8. Ρόζα Λούξεμπουργκ
9. Εδουάρδος Μπερνστάιν
10. Αντόνιο Γκράμσι
11. Η Κομμούνα του Παρισιού
12. Η κομμούνα της Κροστάνδης

# Θέματα για την εκπόνηση εργασιών

1. Ρήγας Φεραίος ή Βελεστινλής και το πρόγραμμά του
2. Κορδάτος Γιάννης, *Ο Ρήγας Φεραίος και η Βαλκανική Ομοσπονδία*, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα, 1983.
3. Οι πρωτόγονες κοινωνίες στην αρχαία Ελλάδα
4. Οι πρωτόγονες ρωσικές αγροτικές κομμούνες
5. Οι κοινότητες των ινδιάνων και η διάλυση των κομμουνιστικών δομών τους απ' την ισπανική αποικιοκρατία
6. Ο κοινοτισμός (αυτοδιοίκηση) την περίοδο της Εθνικής Αντίστασης (1941-1944)

# Θέματα για την εκπόνηση εργασιών

1. Το πρωτόγονο κοινοτικό σύστημα και ο ασιατικός τρόπος παραγωγής
2. Η αρχαία Αθηναϊκή Δημοκρατία
3. Το κομμουνιστικό σύστημα στην αρχαία Σπάρτη
4. Οι συνεταιριστικές κοινότητες επί τουρκοκρατίας: η περίπτωση της κοινής συντροφιάς των Αμπελακίων
5. Τα σύγχρονα ρεύματα του κοινοτισμού (ΗΠΑ-Ευρώπη)
6. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (Μ.Κ.Ο)
7. Μαρξισμός και κράτος
8. Μια κριτική προσέγγιση των πρώην Σοσιαλιστικών Χωρών με επίκεντρο τη Σοβιετική Ένωση

# Θέματα για την εκπόνηση εργασιών

1. Οι ουτοπιστές σοσιαλιστές Σαιν-Σιμόν, Φουριέ και Όουεν.
2. Οι αναρχικοί: Προυντόν, Μπακούνιν και Κροπότκιν.
3. Κ. Μαρξ, Φ. Ένγκελς: Ο επιστημονικός σοσιαλισμός
4. Λένιν: Ο μονοπωλιακός καπιταλισμός
5. Η Κομμούνα του Παρισιού
6. Η κομμούνα της Κροστάνδης
7. Ο Αντόνιο Γκράμσι και το έργο του

# Ύλη εξετάσεων

- Από το βιβλίο του Ian Craib (2012), *Κλασική κοινωνική θεωρία*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Κεφ. 4 Ο Μαρξ και η προτεραιότητα της υλικής παραγωγής
- Κεφ. 8. Ήταν μαρξιστής ο Μαρξ;
- Κεφ. 12. Ο Μαρξ και το νόημα της ιστορίας

# Ερώτημα: Ο Μαρξ και η προτεραιότητα της υλικής Παραγωγής

1. Πρόλογος του έργου του Μαρξ: *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*
2. *Η κριτική του Μαρξ στην Κλασική Πολιτική Οικονομία*
3. *Η Κοινωνιολογία του Μαρξ*
4. *Ο Ένγκελς για τις ανακαλύψεις του Μαρξ*
5. *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ*
6. *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ:  
Βάση και Εποικοδόμημα*
7. *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ:  
Οι τρεις διαστάσεις*

# Ο Καρλ Χάινριχ Μαρξ (*Karl Heinrich Marx*)

(Τριέρη 1818 - Λονδίνο 1883)

- Μεγάλος γερμανός πολιτικός φιλόσοφος και θεωρητικός του σοσιαλισμού. Ασχολήθηκε με πολλά ζητήματα ως φιλόσοφος και δημοσιογράφος. Είναι κατεξοχήν γνωστός για την ανάλυση της ιστορίας σε όρους ταξικής πάλης, η οποία συνοψίζεται στην θεωρία ότι τα συμφέροντα των κεφαλαιοκρατών και των εργαζομένων είναι διαμετρικά αντίθετα μεταξύ τους.

# Ο Καρλ Χάινριχ Μαρξ (*Karl Heinrich Marx*)

(Τριέρη 1818- Λονδίνο 1883)

- Η οικογένεια του Μαρξ ήταν μια προοδευτική εβραϊκή οικογένεια από την Τριέρη της *Πρωσίας*. Ο πατέρας του Χέρσελ καταγόταν από γενιά ραβίνων, και ήταν δικηγόρος. Ο Καρλ Μαρξ ήταν άριστος μαθητής. Στα γυμνασιακά του χρόνια συνέγραψε συνολικά δύο διατριβές, που αφορούσαν την ιστορία και τη θρησκεία

# Ο Καρλ Χάινριχ Μαρξ (*Karl Heinrich Marx*)

(Τριέρη 1818- Λονδίνο 1883)

- Οι πανεπιστημιακές σπουδές άρχισαν στο Πανεπιστήμιο της Βόννης το 1833, όπου σπούδαζε νομικά. Ο πατέρας του τον ανάγκασε να αλλάξει πανεπιστήμιο την επόμενη χρονιά, και έτσι ο Καρλ μεταφέρθηκε στο σοβαρό και ακαδημαϊκού ύφους πανεπιστήμιο Humboldt στο Βερολίνο. Η διατριβή αφορούσε στη σύγκριση των ατομικών θεωριών του Δημόκριτου και του Επίκουρου, και κατατέθηκε τελικά στο Πανεπιστήμιο της Ιένας το 1840, όπου και έγινε δεκτή.

Ο Φρίντριχ Ένγκελς (*Friedrich Engels*), Μπάρμπεν της  
τότε Ρηνανικής Πρωσίας 1820-Λονδίνο 1895)

- Γόνος αστικής οικογένειας (ο πατέρας του ήταν υφαντουργός βιομήχανος) σπούδασε στο γυμνάσιο του Έλμπερφερντ μέχρι το 1834, όταν ο πατέρας του τον ανάγκασε να ασχοληθεί με την οικογενειακή επιχείρηση.
- Εργάστηκε εκεί για έναν περίπου χρόνο και ύστερα σε ένα εμπορικό οίκο στην Βρέμη όπου συνδέθηκε με μια ομάδα ριζοσπαστών διανοούμενων, τη "Νέα Γερμανία".

Ο Φρίντριχ Ένγκελς (Friedrich Engels), Μπάρμπεν της τότε Ρηνανικής Πρωσίας 1820-Λονδίνο 1895)

- Το 1841 κατατάχτηκε σε ένα τμήμα του πυροβολικού παρακολουθώντας παράλληλα μαθήματα φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο. Εκεί έρχεται σε πρώτη επαφή με την Χεγκελιανή φιλοσοφία. Το 1842 εκδίδει την μπροσούρα "Ο Σέλλινγκ και η αποκάλυψη" όπου καυτηριάζει τις μυστικιστικές αντιλήψεις του Σέλλινγκ.

Ο Φρίντριχ Ένγκελς (*Friedrich Engels*),  
Μπάρμπεν της τότε Ρηνανικής Πρωσίας 1820-  
Λονδίνο 1895)

- Το 1842 απολύθηκε από τον στρατό και πήγε στο Μάντσεστερ για να δουλέψει στο κλωστήριο "Έρμεν και Ένγκελς". Στην Αγγλία είδε με τα μάτια του τα αποτελέσματα της ανάπτυξης του καπιταλισμού. Ανακάλυψε επίσης ότι το προλεταριάτο (εργατική τάξη) δεν είναι μόνο μια τάξη που υποφέρει αλλά και μια τάξη που αγωνίζεται. Παρακολούθησε την ανάπτυξη του κινήματος των Χαρτιστών και γνώρισε πολλούς από τους ηγέτες τους.

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: ***Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας***

- Ο Μαρξ στη ***Γερμανική Ιδεολογία***
- Η δημιουργία ιδεών, αντιλήψεων και συνειδητήσεων είναι άμεσα συνδεδεμένη με την **υλική παραγωγή**.
- Η νόηση, η σκέψη, η διανοητική αλληλεπίδραση των ανθρώπων απορρέουν από την υλική παραγωγή

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: ***Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας***

- Τον Ιανουάριο του 1859 από το Λονδίνο, εξόριστος ο Κ. Μαρξ προσπαθώντας να μελετήσει το πρόβλημα της ιστορικής εξέλιξης στο μεγαλειώδη Πρόλογο του έργου του ***Κριτική της πολιτικής οικονομίας*** σημείωνε για τα μέχρι τότε συμπεράσματα των ερευνών του:

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: **Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας**

- «Το γενικό συμπέρασμα που έφτασα και που μου χρησίμευσε κατοπινά, σαν οδηγός στις μελέτες μου, μπορεί να διατυπωθεί έτσι, με λίγα λόγια:
- Οι άνθρωποι, στην κοινωνική παραγωγή της ζωής τους, έρχονται σε σχέσεις καθορισμένες, αναγκαίες, ανεξάρτητες από τη θέλησή τους, σε σχέσεις παραγωγικές, που αντιστοιχούν σε μια ορισμένη βαθμίδα όπου έχει φτάσει η ανάπτυξη των υλικών **παραγωγικών τους δυνάμεων**.

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: **Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας**

*Το σύνολο των παραγωγικών αυτών των σχέσεων, αποτελεί το **οικονομικό οικοδόμημα** της κοινωνίας, τη βάση την υλική, που πάνω της υψώνεται ένα νομικό και **πολιτικό εποικοδόμημα** και που σε αυτήν αντιστοιχούν ορισμένες πάλι κοινωνικές μορφές συνείδησης.*

*Ο τρόπος της παραγωγής της υλικής ζωής, καθορίζει γενικά την εξέλιξη της κοινωνικής, πολιτικής και διανοητικής ζωής.*

*Το τι είναι οι άνθρωποι, δεν καθορίζεται από τη συνείδησή τους, αλλά, αντίστροφα, το κοινωνικό τους είναι, καθορίζει τη συνείδησή τους.*

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: **Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας**

- Όταν φτάσει σε ένα ορισμένο βαθμό η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας, αυτές **οι δυνάμεις**, αυτές **οι σχέσεις**, από μορφές ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, γίνονται τώρα φραγμοί τους. Τότε αρχίζει μια εποχή κοινωνικής επανάστασης.
- Όταν μεταβάλλεται η οικονομική βάση, ανατρέπεται λιγότερο ή περισσότερο, γοργότερα ή αργότερα ολόκληρο το τεράστιο εποικοδόμημα.

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: **Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας**

- “Όταν αντικρίζουμε τέτοιου είδους ανατροπές, πάντα θα πρέπει να ξεχωρίζουμε την υλική ανατροπή των οικονομικών όρων της παραγωγής –που πρέπει να την εξακριβώσουμε πιστά με τη βοήθεια των φυσικών επιστημών- από τις νομικές, πολιτικές, θρησκευτικές, καλλιτεχνικές ή φιλοσοφικές μορφές, κοντολογίς, από τις ιδεολογικές μορφές, που με αυτές συνειδητοποιούν οι άνθρωποι αυτή τη σύγκρουση και την αποτελειώνουν..

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: **Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας**

- Όπως, όταν θέλουμε να κρίνουμε ένα άτομο δεν το κρίνουμε από το τι ιδέα έχει για τον εαυτό του, έτσι και μια εποχή ανατροπής, δεν μπορούμε να την κρίνουμε από τη συνείδηση που έχει για τον εαυτό της. Αυτή τη συνείδηση πρέπει να την εξηγήσουμε με τις αντιφάσεις της υλικής ζωής, με τη σύγκρουση που υπάρχει ανάμεσα στις κοινωνικές **παραγωγικές δυνάμεις** και στις **παραγωγικές σχέσεις**.

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: **Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας**

- *Ποτέ δεν εξαφανίζεται ένα κοινωνικό συγκρότημα, πριν αναπτυχθούν όλες οι παραγωγικές δυνάμεις που μπορεί να χωρέσει. Και, ποτέ, δεν έρχονται να καταλάβουν τη θέση του καινούργιες κι ανώτερες παραγωγικές σχέσεις, πριν ωριμάσουνε γι' αυτές, οι υλικοί όροι, μέσα στους κόλπους της ίδιας της παλιάς κοινωνίας.*

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: ***Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας***

- ***Για το λόγο αυτό, η ανθρωπότητα, ποτέ δε βάζει προστάτης της, παρά μόνο τα προβλήματα εκείνα που μπορεί να λύσει.***
- *Γιατί, αν ρίξουμε μια καλύτερη ματιά, θα δούμε πως κι αυτό ακόμα το ίδιο το πρόβλημα, ξεπηδά μονάχα, όταν υπάρχουν ή τουλάχιστον βρίσκουμε στη γέννησή του, τους υλικούς όρους για τη λύση του.*

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: **Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας**

- Σε πλατιά έννοια, μπορούμε να πούμε πως, **ο ασιατικός ο αρχαίος, ο φεουδαρχικός και ο νεότερος τρόπος της παραγωγής**, είναι οι προοδευτικές εποχές της οικονομικής διαμόρφωσης της κοινωνίας.
- Οι αστικές παραγωγικές σχέσεις, είναι η τελευταία ανταγωνιστική μορφή της κοινωνικής παραγωγής, κι' όχι με την έννοια ενός ατομικού ανταγωνισμού, αλλά ανταγωνισμού που γεννιέται από τους κοινωνικούς όρους της ζωής των ατόμων.

# Πρόλογος του έργου του Μαρξ: **Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας**

- Όμως, οι παραγωγικές δυνάμεις που αναπτύσσονται μέσα στην αστική κοινωνία, δημιουργούνε ταυτόχρονα και τους υλικούς όρους για τη λύση αυτού του ανταγωνισμού. Μ' αυτή, λοιπόν, την κοινωνική διαμόρφωση κλείνει και η προϊστορία της ανθρώπινης κοινωνίας»

# *Η Κοινωνιολογία του Μαρξ*

- Καμιά πολιτική θεωρία δεν υποκίνησε στον 20<sup>ο</sup>ν αιώνα τόσους πολιτικούς αγώνες όσο η κοσμοθεωρία του Μαρξ.
- Ο Μαρξ προσεγγίζει την κοινωνία τελείως διαφορετικά από τους προηγούμενους φιλοσόφους.
- 11η Θέση για το Feuerbach (Φόϋερμπαχ)
- «Οι φιλόσοφοι μονάχα εξηγούσαν με διάφορους τρόπους τον κόσμο, το ζήτημα όμως είναι να τον αλλάξουμε»

# Ο Ένγκελς για τις ανακαλύψεις του Μαρξ

- Κατά τον Ένγκελς ο Μαρξ ήταν:
- «Ο μεγαλύτερος στοχαστής όλων των εποχών».
- «Ο Μαρξ ήταν ο πρώτος που διατύπωσε την υλιστική αντίληψη της ιστορίας. Όπως ο Δαρβίνος ανακάλυψε το νόμο εξέλιξης της οργανικής φύσης, ο Μαρξ ανακάλυψε το νόμο εξέλιξης της ανθρώπινης ιστορίας.

# Ο Ένγκελς για τις ανακαλύψεις του Μαρξ

- Ο Μαρξ ανακάλυψε επίσης τον ειδικό νόμο κίνησης του σημερινού κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής και της αστικής κοινωνίας που προέρχονται από αυτόν.
- Με την ανακάλυψη της υπεραξίας, φωτίστηκαν με μιας όλα, ενώ όλες οι προηγούμενες έρευνες τόσο των αστών οικονομολόγων, όσο και των σοσιαλιστικών κριτικών είχαν πλανηθεί στο σκοτάδι»

# *Η κριτική του Μαρξ στην Κλασική Πολιτική Οικονομία*

- Ο Μαρξ αντιτάχθηκε στις κρατούσες αντιλήψεις της εποχής του για την κοινωνία.
- Κατά το Μαρξ οι ιδέες μας είναι το αποτέλεσμα της υλικής παραγωγής.
- Άσκησε αυστηρή κριτική στους εκπροσώπους της κλασικής πολιτικής οικονομίας.
- Όλοι αυτοί οι στοχαστές ξεκινούν την ανάλυσή τους από την ιδέα του μεμονωμένου ατόμου, ως μιας οντότητας ξεχωριστής και αποκομμένης από τα άλλα άτομα που το περιβάλλουν.

## *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ*

- Θεωρεί τέτοιες απόψεις τελείως λαθεμένες
- Ασκήει αυστηρή κριτική στον γερμανικό ιδεαλισμό και ιδιαίτερα σε αυτόν του Χέγκελ διατυπώνοντας την περίφημη φράση ότι:
- Η διαλεκτική του μέθοδος ενώ είναι σωστή είναι αναποδογυρισμένη και βρίσκεται με το κεφάλι κάτω. Οφείλουμε να την βάλουμε να σταθεί στα πόδια της.

## *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ*

- «Στο Χέγκελ η διαλεκτική βρίσκεται με το κεφάλι κάτω. Χρειάζεται να την αναποδογυρίσουμε και να τη στηρίξουμε στα πόδια για να αποκαλύψουμε το λογικό πυρήνα μέσα στο μυστικιστικό περίβλημα»

## *Ο Μαρξ για τη διαλεκτική του μέθοδο*

- «Η διαλεκτική μου μέθοδος στη βάση της δεν είναι μόνο διαφορετική από τη χεγκελιανή, μα είναι το κατευθείαν αντίθετό της. Για τον Χέγκελ η διαδικασία της νόησης -που με το όνομα ιδέα το μετατρέπει μάλιστα σε αυθυπόστατο υποκείμενο- είναι ο δημιουργός του πραγματικού που αποτελεί μονάχα το εξωτερικό του φανέρωμα. Για μένα, αντίστροφα, το ιδεατό δεν είναι παρά το υλικό, μεταφερμένο και μετασχηματισμένο στον ανθρώπινο εγκέφαλο».

## *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ*

- Ο Χέγκελ αντιμετωπίζει την ανθρώπινη ιστορία ως αποτέλεσμα της εξέλιξης των ιδεών.
- *Μανιφέστο του κομμουνιστικού κόμματος (1848)*
- «Τι άλλο δείχνει η ιστορία των ιδεών, παρά ότι η **πνευματική παραγωγή** μεταβάλλεται μαζί με την **υλική παραγωγή**; Οι κυρίαρχες ιδέες μιας εποχής ήταν πάντα μονάχα οι ιδέες της κυρίαρχης τάξης»

*Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ:  
Βάση και Εποικοδόμημα*

- **Βάση και εποικοδόμημα. Δομή και υπερδομή.**
- Το οικονομικό μέρος ή δομή αποτελεί τη βάση, τα θεμέλια του κοινωνικού οικοδομήματος, που πάνω του υψώνεται το υπερκείμενο μέρος ή υπερδομή ή εποικοδόμημα. Δηλαδή ένα σύνολο εννοιών, και κοινωνικών ιδεών (πολιτικών, φιλοσοφικών, νομικών, θρησκευτικών κτλ.).

*Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ:  
Βάση και Εποικοδόμημα*

- Η υπερδομή δε μπορεί να υπάρχει χωρίς μία συγκεκριμένη οικονομική βάση. Το εποικοδόμημα δε μπορεί να μελετάται χωρίς τη μελέτη της βάσης. Και τα δύο πρέπει να μελετώνται μέσα στην αλληλεπίδρασή τους και αλληλεξάρτησή τους σαν ένα ενιαίο διαλεκτικό σύνολο.

# *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ:*

## *Οι τρεις διαστάσεις*

- Στη διαλεκτική του Μαρξ μπορούμε να διακρίνουμε **τρεις διαστάσεις** σκέψης
- **Η πρώτη διάσταση** αφορά στην αντίληψη περί **ολότητα ή συνόλου**.
- Ο νόμος της ενότητας και πάλης των αντιθέτων:
- Αποκαλύπτει τις πηγές κάθε ανάπτυξης, την εσωτερική της ώθηση, την κινούσα δύναμη που συνίσταται στην πάλη των αντίθετων πλευρών, δυνάμεων, τάσεων, που προσιδιάζουν στα αντικείμενα.
- Πρόκειται για την ενότητα των αντιθέτων

# *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ:*

## *Οι τρεις διαστάσεις*

- Η **δεύτερη διάσταση** η οποία προέρχεται από τον Χέγκελ αφορά την εξέλιξη της σκέψης μέσω διαδοχικών σταδίων.
- Από τη «**θέση**» (αρχική πρόταση) στην
- «**Αντίθεση**» (άρνηση της αρχικής πρότασης) και τέλος στην
- «**Σύνθεση**» (ολοκλήρωση του επιχειρήματος)

# Η μέθοδος του Μαρξ: Θέση, αντίθεση, σύνθεση

- Μπορεί να ονομάσει κάποιος **θέση** τον ορθολογισμό του Ντεκάρτ – η εμπειριστική φιλοσοφία του Χιουμ θα είναι τότε η **αντίθεση**. Η σύνθεση αυτών των δύο αντίθετων τρόπων σκέψης είναι η φιλοσοφία του Καντ. Ο Καντ έδωσε δίκιο και στους ορθολογιστές και στους εμπειριστές. Παράλληλα, έδειξε ότι είχαν κάνει κι οι δυο τους σημαντικά λάθη.

# Η μέθοδος του Μαρξ: Θέση, αντίθεση, σύνθεση

- Η ιστορία, όμως, δεν τελειώνει με τον Καντ.
- Η σύνθεση του Καντ έγινε με τη σειρά της αφετηρία για μια νέα σειρά τριών κρίκων, για μια νέα «τριάδα» σκέψεων.
- Γιατί και η σύνθεση γίνεται θέση κι ακολουθείται από μια νέα αντίθεση.

# *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ:*

## *Οι τρεις διαστάσεις*

- **Η τρίτη διάσταση** της διαλεκτικής του Μαρξ έχει να κάνει με την ιδέα της **δυναμικής αντίφασης**. Μια κοινωνία δεν αποτελεί ένα απλό και ενιαίο σύνολο, αλλά ένα συνδυασμό αντιφατικών στοιχείων τα οποία βρίσκονται σε μόνιμη μεταβολή.
- Η αντίφαση, η σύγκρουση και η μεταβολή θεωρούνται φυσιολογικές και αναπόφευκτες ιδιότητες της κοινωνικής εξέλιξης.

# *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ:*

## *Οι τρεις διαστάσεις*

- «Με τη **μυστικιστική** της μορφή η διαλεκτική έγινε γερμανική μόδα, γιατί φαινόταν σα να εξυμνεί αυτό που υπάρχει. Με τη **λογική** της μορφή είναι για τους αστούς και για τους δογματικούς ιδεολόγους τους σκάνδαλο και φρίκη, γιατί στη θετική αντίληψη αυτού που υπάρχει περικλείει ταυτόχρονα και την αντίληψη της άρνησής του,

## *Η διαλεκτική μέθοδος του Μαρξ:* *Οι τρεις διαστάσεις*

- του αναγκαίου αφανισμού του, γιατί αντιλαμβάνεται κάθε συντελεσμένη μορφή μέσα στη ροή της κίνησης, επομένως την αντιλαμβάνεται και από την παροδική της πλευρά, γιατί τίποτε δεν μπορεί να της επιβληθεί και γιατί στην ουσία της είναι κριτική και επαναστατική»
- το κεφάλαιο τ. 1 σελ 26

# Ερώτημα

## Μαρξιστικά οικονομικά: Μια σύντομη εισαγωγή

1. Μαρξιστική οικονομική θεωρία και οι θεωρίες του μαρτζίναλισμού
2. Μαρτζίναλιστική οικονομική θεωρία: Προσφορά και Ζήτηση
3. Το παράδοξο του νερού και των διαμαντιών: Προσφορά και Ζήτηση
4. Διαφορές κλασικών και νεοκλασικών οικονομολόγων
5. Από πού πηγάζει το κέρδος;
6. Μαρξ: Ο κοινωνικά αναγκαίος χρόνος εργασίας
7. Μαρξ: Η εργασία ως εμπόρευμα. Η Υπεραξία
8. Ο «φετιχισμός» του εμπορεύματος
9. Οι οικονομικές κρίσεις του καπιταλισμού

# Η μαρξιστική οικονομική θεωρία: Βαθιά κοινωνιολογική προσέγγιση

- Η μαρξιστική οικονομική θεωρία δεν είναι απλώς μια οικονομική θεωρία.  
Ταυτόχρονα είναι μια βαθιά κοινωνιολογική προσέγγιση.
- Η πολιτική οικονομία του μαρξισμού βρίσκεται ακριβώς στον αντίποδα από τις κυρίαρχες αντιλήψεις του μαρτζίναλισμού, οι οποίες αποτελούν τη βάση των οικονομικών που διδάσκονται σήμερα σε όλα τα πανεπιστήμια

# Μαρτζιναλιστική(marginal=όριο) οικονομική θεωρία. Προσφορά και Ζήτηση

Ο όρος προέρχεται από την έννοια της οριακής χρησιμότητας, από την οποία – κατά τη Σχολή αυτή– εξαρτάται η αξία κάθε οικονομικού αγαθού.

Αντίθετα προς την κλασική θεωρία, που τοποθετούσε τη βάση της αξίας στο κόστος παραγωγής.

# Το παράδοξο του νερού και των διαμαντιών-Προσφορά και Ζήτηση

- Το νερό που είναι χρησιμότερο δεν αξίζει σχεδόν τίποτε, και το διαμάντι, που είναι ελάχιστα χρήσιμο, έχει μεγάλη αξία.
- Το παράδοξο λύθηκε από τη θεωρία της οριακής κατανάλωσης;
- Στο όριο, το τελευταίο λίτρο νερού που πίνουμε ή χρησιμοποιούμε για καθαριότητα προσφέρει ελάχιστη πρόσθετη χρησιμότητα.
- Στο όριο, το τελευταίο διαμάντι εξακολουθεί να προσφέρει μεγάλη χρησιμότητα. Τα άτομα είναι πρόθυμα να πληρώσουν περισσότερα χρήματα για επιπλέον διαμάντια παρά για επιπλέον ποσότητες νερού.

# Διαφορές κλασικών και νεοκλασικών οικονομολόγων

- Η κύρια διαφορά είναι ότι η μαρτζίναλιστική οικονομική θεωρία των ημερών μας ασχολείται πρωτίστως με την «τιμή», ενώ η κλασική παράδοση ενδιαφέρεται για την «αξία».
- Η κλασική πολιτική οικονομία βασιζόταν στη εργασιακή θεωρία της αξίας.
- Η αξία ενός αγαθού εξαρτάτε από την εργασία που απαιτείται για την παραγωγή του.
- Κατά την κλασική πολιτική οικονομία, πριν και πίσω από τις τιμές, βρίσκονται εργασιακά μεγέθη, δηλαδή ποσότητες χρόνου (ανθρώπινης) εργασίας.

# Από πού πηγάζει το κέρδος;

- David Ricardo, Adam Smith
- Karl Marx Η εργασία ως εμπόρευμα
- Κάθε εμπόρευμα έχει «αξία χρήσης», αλλά και «ανταλλακτική αξία».
- Η αξία χρήσης αντιπροσωπεύει την αξία την οποία έχει στον χρήστη π.χ. η χρησιμότητα ενός ζευγαριού παπουτσιών.
- Ανταλλακτική αξία είναι το τίμημα το οποίο καταβάλλει σε χρήμα ο κάτοχος ενός ζευγαριού παπουτσιών.

# Μαρξ: Ο κοινωνικά αναγκαίος χρόνος εργασίας

- Είναι ο χρόνος που απαιτείται για την παραγωγή ενός εμπορεύματος κάτω από κοινωνικά κανονικούς όρους παραγωγής, δηλαδή με μέσο επίπεδο τεχνικής, με μέση επιδεξιότητα κι εντατικότητα της εργασίας.
- Καθορίζεται από τους όρους της παραγωγής, κάτω από τους οποίους δημιουργείται ο μεγαλύτερος όγκος της παραγωγής.
- Ο κοινωνικά αναγκαίος χρόνος της εργασίας αλλάζει με τις αλλαγές της παραγωγικότητας της εργασίας.

# Η εργασία ως εμπόρευμα

- Η εργατική δύναμη την οποία πωλεί ο εργαζόμενος στον εργοδότη είναι εμπόρευμα. Γι αυτό έχει «αξία χρήσης» και «ανταλλακτική αξία».
- Η ανταλλακτική αξία της εργατικής δύναμης ορίζεται από τα απολύτως αναγκαία μέσα τα οποία ο εργαζόμενος χρειάζεται για τη δική του αναπαραγωγή ως εργαζόμενου. π.χ έξοδα τροφής, στέγης, ρουχισμού κτλ.

# Η εργασία ως εμπόρευμα

- Ο εργοδότης προσλαμβάνει τους εργαζόμενους μόνον όταν η αξία χρήσης τους, δηλαδή η αξία των προϊόντων που παράγουν για λογαριασμό του, είναι μεγαλύτερη από το μισθό που τους κατέβαλλε, δηλαδή από την ανταλλακτική αξία της εργατικής τους δύναμης.
- Η διαφορά ανάμεσα στα δύο αποτελεί την «υπεραξία», την οποία φυσικά την ιδιοποιείται ο εργοδότης

# Μαρξ: Η εργασία ως εμπόρευμα

- «Η εργατική δύναμη είναι λοιπόν ένα εμπόρευμα, που ο ιδιοκτήτης του, ο μισθωτός εργάτης, το πουλά στο κεφάλαιο. Γιατί το πουλά; Για να ζήσει.
- Όμως η λειτουργία της εργατικής δύναμης, η εργασία, είναι η ίδια η ζωτική δραστηριότητα του εργάτη, η ίδια η εκδήλωση της ζωής του.
- Κι αυτή τη ζωτική δραστηριότητα την πουλά σε έναν τρίτο, για να εξασφαλίσει για τον εαυτό του τα αναγκαία μέσα συντήρησης.
- Η ζωτική του δραστηριότητα αποτελεί λοιπόν γι αυτόν μονάχα μέσο, για να μπορεί να υπάρχει. Εργάζεται για να ζει».

# Η υπεραξία

- «Υπεραξία είναι η αξία που δημιουργείται από την εργασία του μισθωτού εργάτη πάνω από την αξία της εργατικής του δύναμης και που ιδιοποιείται δωρεάν ο κεφαλαιοκράτης. Έτσι, η υπεραξία είναι αποτέλεσμα της απλήρωτης εργασίας του εργάτη».

# Μαρξ: Σχετική και απόλυτη υπεραξία

- «Την υπεραξία που παράγεται με την παράταση της εργάσιμης ημέρας την ονομάζω απόλυτη υπεραξία.
- Αντίθετα την υπεραξία που προκύπτει από τη συντόμευση του αναγκαίου χρόνου εργασίας και από την αντίστοιχη αλλαγή στη σχέση των μεγεθών των δύο συστατικών μερών της εργάσιμης ημέρας την ονομάζω σχετική υπεραξία»

# Ο «φετιχισμός» του εμπορεύματος

- Στην εμπορευματική οικονομία έχουμε το φαινόμενο της κυριαρχίας των «πραγμάτων» πάνω στους ανθρώπους.
- Πρόκειται για το λεγόμενο «φετιχισμό» του εμπορεύματος.
- Κάθε εμπορευματοπαραγωγός παράγει εμπορεύματα αλλά η τύχη του εξαρτάται από το αν και πόσο θα τα πουλήσει στην αγορά.
- Άρα η τύχη του εξουσιάζεται από τα πράγματα (εμπορεύματα) και οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων εμφανίζονται ως σχέσεις μεταξύ πραγμάτων.

# Οι οικονομικές κρίσεις του καπιταλισμού

- Η αστική πολιτική οικονομία θεωρούσε και εξακολουθεί να θεωρεί ότι η οικονομία της αγοράς με τους σιδερένιους νόμους, της προσφοράς και της ζήτησης, όπου το κάθε ξεχωριστό άτομο ενεργεί με βάση το οικονομικό του συμφέρον, αυτό το «αόρατο χέρι» της αγοράς, όπως το αποκαλούσε ο Adam Smith (1723-1790), οδηγεί το σύστημα κάθε φορά σε κατάσταση οικονομικής ισορροπίας (equilibrium).

# Οι οικονομικές κρίσεις του καπιταλισμού

- Στο πλαίσιο αυτό, οι φιλελεύθεροι οι κατ' εξοχήν απολογητές του καπιταλισμού υποστηρίζουν την άποψη, ότι η οικονομία της αγοράς, πρέπει να λειτουργεί με βάση την αρχή του «laissez faire-laissez passer», που θεωρείται το βασικό σύνθημα του ελεύθερου εμπορίου και του κράτους «νυχτοφύλακα», με αποτέλεσμα το σύστημα του ελεύθερου ανταγωνισμού σε κάθε χρονική περίοδο να βρίσκεται σε πλήρη απασχόληση και κοινωνική ευημερία.

# Οι οικονομικές κρίσεις του καπιταλισμού

- Ο ελεύθερος ανταγωνισμός μπορούμε να πούμε ότι τελειώνει με το οικονομικό κραχ του 1929. Τότε, η αστική πολιτική οικονομία για το ξεπέρασμα της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομικής κρίσης, πέρασε στην πολιτική του κρατικού παρεμβατισμού υιοθετώντας τις απόψεις του διάσημου Βρετανού οικονομολόγου John Maynard Keynes (1883-1946).

# Οι οικονομικές κρίσεις του καπιταλισμού

- Η οικονομική ιστορία, όμως, απέδειξε ότι οι οικονομικές κρίσεις του καπιταλισμού δεν ξεπερνιούνται ούτε με Smith αλλά ούτε και με Keynes. Χρειάστηκε η μεγαλοφυΐα του Μαρξ και το αξεπέραστο έργο του το «Κεφάλαιο» (Das Kapital) να αποδείξει ότι οι οικονομικές κρίσεις αποτελούν συστατικό στοιχείο του καπιταλισμού από τις οποίες δεν έχει τη δύναμη να απαλλαγεί.

# Ernest Mandel (1923-1995) για τις οικονομικές κρίσεις του καπιταλισμού

- Η κοινωνικοποίηση της παραγωγής μετατρέπει την εργασία ολόκληρου του ανθρώπινου είδους σε συλλογική εργασία, η οποία δεν διευθύνεται με βάση κάποιο συνειδητό σχέδιο.
- Καθορίζεται από τυφλές δυνάμεις και τους «νόμους της αγοράς», για την ακρίβεια, από τις διακυμάνσεις στο ποσοστό του κέρδους
- Η παραγωγή αναπτύσσεται ανεξάρτητα από τις ανθρώπινες ανάγκες και ωθείται προς τα μπρός μόνο από τη δίψα των καπιταλιστών για κέρδος

# Τεχνολογικός και οικονομικός ντετερμινισμός

- Η οικονομική θεωρία του Μαρξ στην ουσία πρόκειται για μια «κοινωνιολογική» οικονομική θεωρία, στο επίκεντρο της οποίας βρίσκονται οι κοινωνικές σχέσεις που προκύπτουν από τον καταμερισμό της εργασίας και από το θεσμό της ατομικής ιδιοκτησίας.
- Ο Μαρξ δεν ήταν ένας οικονομικός αλλά ούτε και ένας τεχνολογικός ντετερμινιστής.
- Το κύριο βάρος στην οικονομική θεωρία του βρίσκονται οι κοινωνικές σχέσεις της παραγωγής
- Η κοινωνιολογική ανάλυσή του μας οδηγεί στην έννοια της κοινωνικής τάξης –αστικής τάξης μισθωτή εργασία.

# Ερώτημα

Η έννοια της κοινωνικής τάξης στο Μαρξ

1. Η πάλη των τάξεων: Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος
2. Ο Μαρξ για την πάλη των τάξεων
3. Ο Λένιν για την πάλη των τάξεων
4. Ο ορισμός του Λένιν για τις τάξεις
5. Ο ορισμός του Ένγκελς για τις δύο βασικές τάξεις της καπιταλιστικής κοινωνίας
6. Η αγροτική τάξη 7. Η αστική τάξη
8. Οι μικροαστοί 9. Το προλεταριάτο.
10. Το λούμπεν προλεταριάτο

## Η πάλη των τάξεων

- Κ.Μαρξ – Φ.Ένγκελς, *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*
- «Η ιστορία όλων των ως τα τώρα κοινωνιών είναι ιστορία ταξικών αγώνων. Ελεύθερος και δούλος, πατρίκιος και πληβείος, βαρόνος και δουλοπάροικος, μάστορας και κάλφας, με μια λέξη, καταπιεστής και καταπιεζόμενος».

# Η πάλη των τάξεων

- Καπιταλιστής και προλετάριος, όπου «βρίσκονται σε ακατάπαυστη αντίθεση μεταξύ τους, διεξάγοντας έναν αδιάκοπο αγώνα, τότε σκεπασμένο, τότε ανοιχτό
- Έναν αγώνα που τελείωνε κάθε φορά με τον επαναστατικό μετασχηματισμό ολόκληρης της κοινωνίας»

# Η πάλη των τάξεων

- Οι αντιθέσεις ανάμεσα στις τάξεις επιλύονται με την επιβολή των θελήσεων των ισχυρών επί των αδυνάμων
- Την «κοινωνική γαλήνη» και την «τάξη» τη διασφαλίζουν (αστυνομία, στρατός κτλ.)
- Η επιβολή των κυρίαρχων γίνεται όταν οι συνθήκες το απαιτούν και δια της βίας

# Οι κυρίαρχες τάξεις ποτέ δεν παραιτούνται οικειοθελώς

- Οι τάξεις ποτέ δεν παραδίνονται θεληματικά. Οι αντιδραστικές τάξεις που παρουσιάζονται σαν φορείς των ξεπερασμένων παραγωγικών σχέσεων δε φεύγουν από τη μέση θεληματικά. Στις επαναστατικές τάξεις πέφτει το καθήκον να ανατρέψουν με τη βία την κυριαρχία των αντιδραστικών τάξεων, να εγκαθιδρύσουν τη δική τους εξουσία για να καταργήσουν τις παλιές παραγωγικές σχέσεις και να στερεώσουν τις καινούργιες

# Η πάλη των τάξεων

- Η έκβαση της ταξικής πάλης είναι το πέραςμα από έναν κοινωνικοοικονομικό σχηματισμό σε έναν άλλο, ανώτερο σε σχέση με τον προηγούμενο.
- Στην καπιταλιστική κοινωνία, η ταξική πάλη οδηγεί αναπόφευκτα στη σοσιαλιστική επανάσταση και στη δικτατορία του προλεταριάτου, που οδηγεί στην οικοδόμηση της σοσιαλιστικής κοινωνίας, με προοπτική την εξάλειψη όλων των τάξεων και τη δημιουργία μιας κομμουνιστικής κοινωνίας.

# Ο Μαρξ για την πάλη των τάξεων

- «Όσο για μένα - γράφει ο Μαρξ - δε μου ανήκει η τιμή, ούτε ότι εγώ ανακάλυψα την ύπαρξη των τάξεων στη σύγχρονη κοινωνία, ούτε ότι εγώ ανακάλυψα την πάλη ανάμεσά τους.
- Πολύ πριν από μένα, αστοί ιστορικοί είχαν περιγράψει την ιστορική εξέλιξη αυτής της πάλης των τάξεων και αστοί οικονομολόγοι την οικονομική ανατομία των τάξεων.
- Ότι καινούριο έκανα εγώ, ήταν για να αποδείξω:

# Ο Μαρξ για την πάλη των τάξεων

- 1. Ότι η ύπαρξη των τάξεων συνδέεται απλώς με ορισμένες φάσεις ανάπτυξης της παραγωγής.
- 2. Ότι η ταξική πάλη οδηγεί αναγκαστικά στη δικτατορία του προλεταριάτου.
- 3. Ότι η ίδια αυτή η δικτατορία αποτελεί μονάχα το πέραςμα στην κατάργηση όλων των τάξεων και σε μια αταξική κοινωνία».
- Ο Μαρξ στο Βαϊντεμαγιερ (Γράμμα) 5.3.1852  
*Διαλεκτά Έργα*, τομ. 2 σελ. 530.

# Ο Λένιν για την πάλη των τάξεων

- **«Μαρξιστής - σημείωνε ο Λένιν - είναι μόνο εκείνος που επεκτείνει την αναγνώριση της πάλης των τάξεων ως την αναγνώριση της δικτατορίας του προλεταριάτου».**
- Επομένως, «καταργώντας» την πάλη των τάξεων τι θέλουν; Τη διαίωνιση της δικτατορίας της δικής τους τάξης, της αστικής.

# Ο Λένιν για τις τάξεις: Στη μεγάλη πρωτοβουλία

- «Τάξεις ονομάζονται μεγάλες ομάδες ανθρώπων που ξεχωρίζουν μεταξύ τους, από τη θέση που έχουν μέσα σε ένα ιστορικά καθορισμένο σύστημα της κοινωνικής παραγωγής, από τη σχέση τους, που είναι στο μεγαλύτερο μέρος κατοχυρωμένη και διατυπωμένη με νόμους, προς τα μέσα παραγωγής, από το ρόλο τους στην κοινωνική οργάνωση της εργασίας

# Ο Λένιν για τις τάξεις: Στη μεγάλη πρωτοβουλία

- και συνεπώς από τους τρόπους που ιδιοποιούνται τη μερίδα του κοινωνικού πλούτου που διαθέτουν και το μέγεθος αυτής της μερίδας. Τάξεις είναι οι ομάδες εκείνες ανθρώπων, που η μια μπορεί να ιδιοποιείται τη δουλειά της άλλης, χάρη στη διαφορά της θέσης που κατέχει μέσα στο καθορισμένο ιστορικά σύστημα της κοινωνικής παραγωγής».

# Ο Φρ. Ενγκελς έδωσε τον εξής συνοπτικό ορισμό των δύο βασικών τάξεων της καπιταλιστικής κοινωνίας:

- «Με τη λέξη αστική τάξη εννοούμε την τάξη των σύγχρονων καπιταλιστών, που είναι κάτοχοι των βασικών μέσων παραγωγής και που εκμεταλλεύονται τη μισθωτή εργασία.
- Με τη λέξη προλεταριάτο εννοούμε την τάξη των σύγχρονων μισθωτών εργατών που, επειδή δεν κατέχουν καθόλου δικά τους μέσα παραγωγής, είναι αναγκασμένοι να πουλούν την εργατική τους δύναμη για να μπορούν να ζήσουν»
- (Σημείωση του Φρ. Ενγκελς στην αγγλική έκδοση του έργου «Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος» του 1888).

# Υπήρχαν κοινωνικές τάξεις ανέκαθεν;

- Οι τάξεις είναι προϊόν της ιστορικής εξέλιξης. Με την αποσύνθεση του πρωτόγονου κοινωνικού καθεστώτος παρουσιάστηκαν οι πρώτες ταξικές κοινωνίες.
- Στην Ανατολή και στην αρχαία Αίγυπτο η εμφάνισή τους χρονολογείται στα τέλη του 5.000 ή 4.000 π.χ
- Στην Ευρώπη η ταξική κοινωνία εμφανίστηκε πολύ αργότερα.
- Στην Κρήτη το 2.000 π.χ και στην αρχαία Ελλάδα όχι νωρίτερα από το 1.000 π.χ.

# Η εργατική τάξη από «τάξη καθεαυτή» σε «τάξη για τον εαυτό της»

- Η εργατική τάξη υπάρχει καθεαυτή, με άλλα λόγια ότι η ύπαρξή της προκύπτει από τις δομές του κοινωνικού συστήματος.
- Πιο συγκεκριμένα, οι τάξεις παράγονται αυτομάτως από τον Κεφαλαιοκρατικό Τρόπο Παραγωγής και από το αστικό Κράτος ως «κοινωνικοί ρόλοι», ως θέσεις, τις οποίες καταλαμβάνουν τα άτομα (απλοί φορείς κοινωνικών σχέσεων), τα οποία και τελικά ομαδοποιούνται σε κοινωνικές τάξεις.

# Η εργατική τάξη από «τάξη καθεαυτή» σε «τάξη για τον εαυτό της»

- Τι εννοεί, επομένως, ο Μαρξ όταν αναφέρεται στην συγκρότηση του προλεταριάτου σε τάξη;
- Εννοεί συγκρότηση του προλεταριάτου σε τάξη **δι' εαυτήν**.
- Τάξη **δι' εαυτήν** σημαίνει τάξη για τον εαυτό της, τάξη που έχει συνείδηση του εαυτού της, άρα της θέσης της και του ρόλου της στην κοινωνική παραγωγή, τάξη που γίνεται πρόσωπο, ή ακόμη καλύτερα. Υποκείμενο.
- Αυτό που χωρίζει λοιπόν την τάξη καθεαυτή από την τάξη δι' εαυτήν είναι η συνείδηση.

Η αγροτική τάξη  
Αποτελούν ξεχωριστή τάξη οι αγρότες;  
Μαρξ στη 18<sup>η</sup> Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου  
Βοναπάρτη (1852)

- «Οι μικροί αγρότες αποτελούν μια τεράστια μάζα, που τα μέλη της ζουν κάτω από όμοιες συνθήκες. Το παραγωγικό τους πεδίο, ο μικρός κλήρος, δεν επιτρέπει στην καλλιέργειά του κανέναν καταμερισμό της εργασίας, καμιά εφαρμογή της επιστήμης και συνεπώς καμιά ποικιλία ανάπτυξης, καμιά διαφορά ταλέντων, κανένα πλούτο κοινωνικών σχέσεων.

## Η αγροτική τάξη

Αποτελούν ξεχωριστή τάξη οι αγρότες;-Μαρξ στη 18<sup>η</sup> Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη (1852)

- Μια χούφτα από αυτές τις μονάδες κάνουν ένα χωριό και μια χούφτα χωριά κάνουν ένα νομό. Έτσι σχηματίζεται η μεγάλη μάζα του γαλλικού έθνους με απλή άθροιση ομώνυμων μεγεθών, το ίδιο περίπου όπως ένα σακί πατάτες κάνει ένα σακί πατάτες.
- Εφόσον εκατομμύρια οικογένειες ζουν κάτω από οικονομικές συνθήκες ύπαρξης, που ξεχωρίζουν τον τρόπο της ζωής τους, τα συμφέροντά τους και τη μόρφωσή τους από τον τρόπο της ζωής, τα συμφέροντα και τη μόρφωση των άλλων τάξεων και τις αντιπαραθέτουν εχθρικά σε αυτές, αποτελούν μια τάξη.

## Η αγροτική τάξη

-Αποτελούν ξεχωριστή τάξη οι αγρότες;-Μαρξ στη 18<sup>η</sup> Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη (1852)

- Εφόσον όμως ανάμεσα στους μικρούς αγρότες υπάρχει μόνο μια τοπική συνάφεια και η ομοιότητα των συμφερόντων τους δε δημιουργεί καμιά κοινότητα, κανένα εθνικό σύνδεσμο, και καμιά πολιτική οργάνωση, δεν αποτελούν τάξη. Γι αυτό είναι ανίκανοι να επιβάλουν εξ ονόματός τους τα ταξικά τους συμφέροντα».

# Η σταδιακή «εξαφάνιση» των αγροτών

- Στη Δυτική Ευρώπη η πορεία της εκβιομηχάνισης είχε ως συνέπεια την παρακμή της αγροτικής τάξης.
- Οι φτωχότεροι αγρότες έγιναν εργάτες γης ενώ οι περισσότεροι απορροφήθηκαν από την εργατική τάξη των πόλεων.

# Η αστική τάξη

- Στο τέλος του 3<sup>ου</sup> τόμου του *Κεφαλαίου* ο Μαρξ κάνει λόγο για τρεις μεγάλες κοινωνικές τάξεις:
- Τους εργάτες, τους καπιταλιστές και τους γαιοκτήμονες.
- Με την εκβιομηχάνιση η σημασία των γαιοκτημόνων μειώνεται σε όλες τις κοινωνίες και τα υπολείμμά τους συγκροτούν αυτό που ο Πουланτζάς ονομάζει: «μερίδα της αστικής τάξης».
- Μια άλλη τέτοια «μερίδα» της σύγχρονης αστικής τάξης είναι οι εκπρόσωποι του χρηματιστηριακού κεφαλαίου.

# Η αστική τάξη

- Αρχικά το βιομηχανικό κεφάλαιο επικράτησε ενάντια στη γαιοκτητική αριστοκρατία και στη συνέχεια παραχώρησε την πρωτοκαθεδρία στο χρηματιστηριακό κεφάλαιο.
- Ο Μαρξ είχε επίγνωση των συγκρούσεων ανάμεσα στα τμήματα της αστικής τάξης υποστηρίζοντας ότι τη διαχείριση των αντιθέσεων στο εσωτερικό της αστικής τάξης ανέλαβε το αστικό κράτος ως «συλλογικός καπιταλιστής»

# Η αστική τάξη

- Ο Μαρξ διακρίνει βασική δύο εκ διαμέτρου αντίθετες κοινωνικές τάξεις. Την εργατική τάξη και την αστική τάξη.
- Στο πλαίσιο αυτό η αστική τάξη θα ηττηθεί από την εργατική τάξη.
- Ακόμη όμως η αστική τάξη εξακολουθεί να είναι κυρίαρχη και οι ενδιάμεσες κοινωνικές ομάδες ανάμεσα σε αυτήν και το προλεταριάτο αυξήθηκαν.

# Οι μικροαστοί

- Πρόκειται για αυτήν που σήμερα ονομάζουμε μεσαία τάξη.
- Ο Πουλαντζάς προτείνει μια διάκριση μεταξύ της παραδοσιακής και νέας μικροαστικής τάξης, με την τελευταία να περιλαμβάνει τους εργαζόμενους στην κρατική μηχανή: δημόσιους υπάλληλους, καθηγητές, γιατρούς κτλ.
- Οι παραδοσιακοί μικροαστοί (αγρότες) νοιώθουν ότι απειλούνται τόσο από την αστική τάξη όσο και από την εργατική τάξη.
- Η νέα μικροαστική τάξη σε περιόδους κρίσεων ανάλογα της ταξικής προέλευσης ταλαντεύεται ανάμεσα στην αστική και την εργατική τάξη.

# Το προλεταριάτο:

## *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*

- Το προλεταριάτο, η σύγχρονη εργατική τάξη, αναπτύσσεται στον ίδιο βαθμό με την αστική τάξη, δηλαδή το κεφάλαιο. Πρόκειται για μια τάξη εργαζομένων οι οποίοι καταφέρνουν να ζουν μόνον εφόσον καταφέρνουν να βρουν δουλειά και οι οποίοι **βρίσκουν δουλειά εφόσο η εργασία τους αυξάνει το κεφάλαιο.**

## Το προλεταριάτο- *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*

- Εξαιτίας της εκτεταμένης χρήσης των μηχανών και του καταμερισμού της εργασίας, η εργασία των προλετάρων έχει χάσει κάθε προσωπικό χαρακτήρα και επομένως δεν προσφέρει πια καμία χαρά στον εργάτη, ο οποίος αποβαίνει ένα εξάρτημα της μηχανής.

# Το προλεταριάτο

- Η εργατική τάξη αρχικά είναι ανοργάνωτη και κατακερματισμένη. Αντιδρά στην εκβιομηχάνιση με επιθέσεις στις μηχανές όπως οι λουδίτες στην Βρετανία τον 19<sup>ο</sup> αιώνα.
- Σύμφωνα με το μύθο, το 1779, σε ένα χωριό του Leicestershire, κάποιος ονόματι Ned Lud εισέβαλε σ' ένα σπίτι και σε κατάσταση τεράστιας οργής κατέστρεψε δύο μηχανές πλεξίματος για κάλτσες.

# Το προλεταριάτο

- **Προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε!**
- Ο Μαρξ πίστευε στη διεθνή αλληλεγγύη των εργατών.
- Έχουμε διεθνιστικά κινήματα αλλά και εθνικιστικά
- Έχουμε εσωτερικές διαιρέσεις της εργατικής τάξης.
- Ειδικευμένοι και ανειδίκευτοι εργάτες
- Χειρώνακτες και μη χειρώνακτες
- Άνδρες γυναίκες
- Λευκοί και μαύροι

# Το προλεταριάτο

- Παραγωγική και μη παραγωγική εργασία
- Εργάτες και διοικητικά στελέχη (μάνατζερ)
- Αν υποθέσουμε ότι το προλεταριάτο αποτελείτο αποκλειστικά και μόνο από ανθρώπους παραγωγικής εργασίας τότε δεν θα είχαμε παρά μία ολιγάριθμη εργατική τάξη.

# Το λούμπεν προλεταριάτο «κουρελοπρολεταριάτο»

- Με το πρόσχημα της ίδρυσης μιας φιλανθρωπικής εταιρίας, το κουρελοπρολεταριάτο του Παρισιού είχε οργανωθεί σε μυστικά τμήματα, που το κάθε ένα διευθυνόταν από βοναπαρτικούς πράκτορες, με επικεφαλής όλης της εταιρίας ένα βοναπαρτικό στρατηγό.
- Πλάι σε ξεπεσμένους γλεντζέδες με αμφίβολα μέσα συντήρησης και με αμφίβολη την καταγωγή τους, πλάι σε διεφθαρμένα και τυχοδιωκτικά απορρίμματα της αστικής τάξης έβρισκες σε αυτήν αλήτες.

# Το λούμπεν προλεταριάτο «κουρελοπρολεταριάτο»

- Απολυμένους φαντάρους, πρώην κατάδικους, βαρυποινίτες που είχαν δραπετεύσει από τα κάτεργα, απατεώνες, τσαρλατάνους, λατζαρόνους, κλεφτοπορτοφολάδες, ταχυδακτυλουργούς, χαρτοπαίχτες, προαγωγούς, σωματέμπορους, χαμάληδες, γραφιάδες, λατερνατζήδες, ρακοσυλλέκτες, πλανόδιους τροχιστές και γανωτήδες, ζητιάνους, με μια λέξη όλη εκείνη την ακαθόριστη, την ξεχαρβαλωμένη μάζα, που ρίχνεται μια εδώ-μια εκεί και που οι γάλλοι τη λένε: μποέμ

# Το σημερινό λούμπεν προλεταριάτο «κουρελοπρολεταριάτο»

- Το λούμπεν προλεταριάτο από την εποχή του Μάρξ βρίσκεται πιο κοντά στη Δεξιά παρά στην Αριστερά. Υπάρχει και στις μέρες μας από τη μια πλευρά, οι μακροχρόνιοι άνεργοι και από την άλλη, οι έμποροι ναρκωτικών και άλλοι αγύρτες.
- Είναι «υπο-τάξη;» Η υπο-τάξη, αν όντως υπάρχει, αποτελείται από μόνιμα φτωχούς ανθρώπους οι οποίοι δεν είναι απαραίτητα άνεργοι ή ζητιάνοι, αλλά χαμηλόμισθοι ή προσωρινά εργαζόμενοι.
-

# Λένιν

- Μην το φοβάσαι τον πλούσιο.
- Το γιο της πλύστρας να φοβάσαι.

# Ερώτημα

## Η έννοια του κράτους στο Μαρξ

1. Ο Ένγκελς για το κράτος
2. Ο Μαρξ για το κράτος
3. Ο Λένιν για το κράτος
3. Ο Άνταμς Σμιθ για το κράτος
4. Ο Φρειδερίκος Νίτσε για το κράτος
5. Ο Λένιν για την σχετική αυτοτέλεια του κράτους
6. Ο Ένγκελς για την σχετική αυτοτέλεια του κράτους
7. Το ερώτημα για την αριστερά για το κράτος. Το παράδειγμα της Βρετανίας

# Ερώτημα

## Η έννοια του κράτους στο Μαρξ

9. Το παράδειγμα τη Χιλής και ο Πρόεδρος Αλιέντε
10. Η Χούντα του Πινοσέτ στη Χιλή
11. Οι αριστερές κυβερνήσεις στην Ευρώπη
12. Το δημοκρατικό κράτος και η υπονόμευση της ταξικής πάλης
13. Η άμβλυνση της ταξικής πάλης

# Ο Ένγκελς για το κράτος

- Τι είναι κράτος;
- Πότε εμφανίστηκε;
- Ποιος είναι ο ρόλος του;
- Πότε θα αποσυρθεί από το προσκήνιο της ιστορίας;
- Ένγκελς: *Η Καταγωγή της Οικογένειας, της Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους*
- «Το κράτος δεν είναι καθόλου μια δύναμη που επιβλήθηκε στην κοινωνία από έξω.
- Το κράτος δεν είναι επίσης «η πραγματοποίηση της ηθικής ιδέας», «η εικόνα και η πραγματοποίηση του ορθού λόγου», όπως ισχυρίζεται ο Χέγκελ.

## Ένγκελς: *Η Καταγωγή της Οικογένειας, της Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους*

- Το κράτος είναι η ομολογία ότι η κοινωνία αυτή μπερδεύτηκε σε μια αξεδιάλυτη αντίφαση με τον ίδιο τον εαυτό της, ότι διασπάστηκε σε ασυμφιλίωτες αντιθέσεις, από τις οποίες δεν έχει τη δύναμη να απαλλαγεί.
- Και για να μη φθείρουν αυτές οι αντιθέσεις, οι τάξεις με τα αντιμαχόμενα οικονομικά συμφέροντα, τον εαυτό τους και την κοινωνία σ' έναν άκαρπο αγώνα

## Ένγκελς: *Η Καταγωγή της Οικογένειας, της Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους*

- έγινε αναγκαία μια δύναμη που φαινομενικά στέκεται πάνω από την κοινωνία, για να μετριάσει τη σύγκρουση, για να την κρατά μέσα στα όρια της «τάξεως»
- Και η δύναμη αυτή, που βγήκε από την κοινωνία, μα που τοποθετήθηκε πάνω απ' αυτή, που όλο και περισσότερο αποξενώνεται απ' αυτή είναι το κράτος»

# Η έννοια του κράτους στο Μαρξ

## Το κράτος μια επιτροπή της αστικής τάξης

- «Η αστική τάξη, από τότε που δημιουργήθηκε η μεγάλη βιομηχανία και η παγκόσμια αγορά, κατάκτησε τελικά την αποκλειστική πολιτική εξουσία στο σύγχρονο αντιπροσωπευτικό κράτος.
- Η σύγχρονη κρατική εξουσία είναι μονάχα μια επιτροπή που διαχειρίζεται τις κοινές υποθέσεις της αστικής τάξης στο σύνολό της». *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*

# Η εμφάνιση του κράτους- Λένιν

- Λένιν, «Για το κράτος», Διάλεξη στο πανεπιστήμιο Σβερντλόφ 11. 7. 1919
- «Ένα από τα πιο σύνθετα, τα πιο δύσκολα και σχεδόν ένα ζήτημα από εκείνα που τα έχουν μπερδέψει πιο πολύ οι αστοί επιστήμονες, συγγραφείς και φιλόσοφοι.[...] Το ζήτημα αυτό το μπερδέψαν έτσι και το έκαναν περίπλοκο γιατί θίγει τα συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων περισσότερο από κάθε άλλο ζήτημα.

# Η εμφάνιση του κράτους -Λένιν

- Η διδασκαλία για το κράτος δικαιώνει τα κοινωνικά προνομία, δικαιώνει την εκμετάλλευση που υπάρχει, δικαιώνει την ύπαρξη του καπιταλισμού - να γιατί είναι πολύ μεγάλο λάθος να περιμένουμε στο ζήτημα αυτό αμεροληψία»

# Η εμφάνιση του κράτους- Λένιν

## *Κράτος και επανάσταση*

- «Το κράτος είναι προϊόν και εκδήλωση των ανειρήνευτων ταξικών αντιθέσεων. Το κράτος εμφανίζεται
- εκεί, τότε και καθόσον, όπου, όταν
- και εφόσον οι ταξικές αντιθέσεις δεν μπορούν αντικειμενικά να συμφιλιωθούν. Και αντίστροφα: η ύπαρξη του κράτους αποδείχνει ότι οι ταξικές αντιθέσεις είναι ανειρήνευτες».

Ο Άνταμς Σμιθ ο πατέρας του φιλελευθερισμού το  
1778 σημειώνει για το κράτος

- «Η πολιτική κυβέρνηση είναι πραγματικά θεσμοθετημένη για την υπεράσπιση των πλουσίων ενάντια στους φτωχούς ή αυτών που έχουν κάποια ιδιοκτησία ενάντια σε αυτούς που δεν έχουν καμιά»

# Φρειδερίκος Νίτσε στο έργο του, *Έτσι Μίλησε ο Ζαρατούστρα*

- «Κράτος; Τι 'ναι αυτό; Ελάτε δα! Ανοίξτε τ' αφτιά σας, λοιπόν, γιατί τώρα θα σας πω το λόγο μου για το θάνατο των λαών. Κράτος λέγεται το πιο παγερό απ' όλα τα παγερά τέρατα.
- Κι επίσης παγερά ψεύδεται και τα ψέματα αυτά έρπουν από το στόμα του:
- «Εγώ, το κράτος, είμαι ο λαός.
- Αυτό 'ναι ψέμα» [...]
- Και οι πολιτικοί αυτοί οι «περιττοί»;

# Φρειδερίκος Νίτσε στο έργο του, *Έτσι Μίλησε ο Ζαρατούστρα*

- Δείτε τους πως σκαρφαλώνουν οι ευκίνητοι πίθηκοι!
- Σκαρφαλώνουν ο ένας στον άλλον κι έτσι σπρώχνονται στη λάσπη και στο βυθό
- Όλοι τους θέλουνε θρόνο: αυτό ‘ναι η τρέλα τους, -σαν να καθότανε η ευτυχία
- στο θρόνο! Η λάσπη κάθεται συχνά στο θρόνο- και συχνά επίσης κι ο θρόνος
- κάθεται πάνω στη λάσπη.
- Τρελοί μου φαίνονται όλοι, κι αναρριχητικοί πίθηκοι και ακόλαστοι. Ναυτία
- μου φέρνει το είδωλό σας, το παγερό τέρας: ναυτία μου φέρνουν όλοι μαζί
- αυτοί οι ειδωλολάτρες»

# Η σχετική αυτοτέλεια του κράτους- Λένιν

- «Αποτελεί άραγε το κράτος έκφραση της λαϊκής θέλησης, συνισταμένη της παλλαϊκής απόφασης, έκφραση της εθνικής θέλησης κτλ
- -ή μήπως το κράτος είναι μια μηχανή για να μπορούν οι ντόπιοι καπιταλιστές να κρατούν την εξουσία τους πάνω στην εργατική τάξη και την αγροτιά;
- [...] Η δύναμη του κεφαλαίου είναι το παν, το χρηματιστήριο είναι το παν, ενώ το Κοινοβούλιο, οι εκλογές είναι ανδρείκελα, κούκλες...[...]

# Ο Λένιν για την σχετική αυτοτέλεια του κράτους

- «Να αποφασίζεις μια φορά σε κάμποσα χρόνια ποιο μέλος της κυρίαρχης τάξης θα καταπιέζει, θα καταπνίγει το λαό στη Βουλή -να ποια είναι η αλήθεια του αστικού κοινοβουλευτισμού, όχι μόνο στις κοινοβουλευτικές-συνταγματικές μοναρχίες, αλλά και στα πιο δημοκρατικά πολιτεύματα»

# Ο Λένιν για την σχετική αυτοτέλεια του κράτους

- «Μόλις δημιουργηθεί αυτό το όργανο ανεξαρτητοποιείται απέναντι στην κοινωνία, και μάλιστα τόσο περισσότερο, όσο περισσότερο γίνεται όργανο μιας ορισμένης τάξης, όσο περισσότερο επιβάλλει την κυριαρχία αυτής της τάξης»

# Ο Ένγκελς για την σχετική αυτοτέλεια του κράτους

- Ο Ένγκελς σε γράμμα του στον Σμιτ στις 27 Οκτωβρίου 1890 σημειώνει σχετικά με την αυτοτέλεια του κράτους, ότι αυτό,
- «το καταλαβαίνει κανείς πιο εύκολα από την άποψη του καταμερισμού της εργασίας. Η κοινωνία δημιουργεί ορισμένες γενικές λειτουργίες και δεν μπορεί έπειτα να τα βγάλει πέρα χωρίς αυτές. Τα πρόσωπα αυτά που διορίζονται για την άσκηση αυτών των λειτουργιών σχηματίζουν ένα νέο κλάδο του καταμερισμού της εργασίας *μέσα στην κοινωνία*

# Ο Ένγκελς για την σχετική αυτοτέλεια του κράτους

- Αποχτούν έτσι ιδιαίτερα συμφέροντα κι απέναντι στους εντολοδότες τους, αποχτούν αυτοτέλεια απέναντί τους και εμφανίζεται το κράτος. Και από εδώ και μπρος τα πράγματα εξελίσσονται όπως και στο εμπόριο των εμπορευμάτων κι αργότερα στο χρηματεμπόριο:

# Ο Ένγκελς για την σχετική αυτοτέλεια του κράτους

- η καινούργια αυτοτελής δύναμη οφείλει βέβαια ν' ακολουθεί γενικά την κίνηση της παραγωγής, χάρις όμως στην ενυπάρχουσα σ' αυτή σχετική αυτοτέλεια που της μεταβιβάστηκε κάποτε και που εξακολουθεί βαθμιαία να αναπτύσσεται παραπέρα, αντεπιδρά κι αυτή με τη σειρά της πάνω στους όρους και στην πορεία της παραγωγής.

# Ο Ένγκελς για την σχετική αυτοτέλεια του κράτους

- «Είναι η αμοιβαία δράση δύο άνισων δυνάμεων, της οικονομικής κίνησης από τη μια, και από την άλλη της νέας πολιτικής εξουσίας που τείνει προς τη μεγαλύτερη δυνατή αυτοτέλεια και που, μια κι έχει πια γεννηθεί, είναι κι αυτή προικισμένη με τη δική της κίνηση.

# Ο Ένγκελς για την σχετική αυτοτέλεια του κράτους

- Βέβαια η οικονομική κίνηση επιβάλλεται γενικά, υφίσταται όμως τον αντίχτυπο της πολιτικής κίνησης που τη δημιουργήσε η ίδια και που είναι προικισμένη με σχετική αυτοτέλεια»

# Το ερώτημα για την αριστερά για το κράτος. Το παράδειγμα της Βρετανίας

- Μπορεί το καπιταλιστικό κράτος να μεταμορφωθεί με δημοκρατικές διαδικασίες ή αν πρέπει να ανατραπεί με βίαιη επανάσταση.
- Μπορεί μια ριζοσπαστική αριστερή κυβέρνηση να επιφέρει μεταρρυθμίσεις που ευνοούν την εργατική τάξη;
- Η εμπειρία της Μ. Βρετανίας
- Μια σοσιαλιστική κυβέρνηση γινόταν πάντοτε δεκτή με εκφοβιστικές απειλές για υποτίμηση της λίρας, και φυγή κεφαλαίων και επιχειρήσεων στο εξωτερικό

# Το παράδειγμα της Χιλής και ο Πρόεδρος Αλιέντε

- Η δημοκρατική σοσιαλιστική κυβέρνηση του Προέδρου Αλιέντε στη δεκαετία του 1970 η οποία ανατρέπεται με πραξικόπημα της CIA και ο Πρόεδρος δολοφονήθηκε μέσα στο προεδρικό μέγαρο
- Μας υπενθυμίζει τη διεθνή αλληλεγγύη αλλά και την ισχύ της αστικής τάξης.

# Σαλβαδόρ Αλιέντε, (1908-1973)

Πρώτος μαρξιστής Πρόεδρος της Χιλής την περίοδο 1970-1973.

- Καταγόταν από μεγαλοαστική τάξη και σπούδασε ιατρική στο Πανεπιστήμιο του Σαντιάγο
- **Στις 11 Σεπτεμβρίου 1973**, ανατρέπεται με πραξικόπημα το οποίο οργάνωσε η CIA των ΗΠΑ και δολοφονείται μέσα στο Προεδρικό Μέγαρο
- Οι Αμερικανοί εγκατέστησαν τοποτηρητή τους στη Χιλή το κτηνώδες ανδρείκελό τους, το δικτάτορα Πινοσέτ.
- Από την ημέρα εκείνη και με την επικράτηση των χουντικών, ξεκινά ένα τρομακτικό πογκρόμ. Χιλιάδες κομμουνιστές, αριστεροί και δημοκράτες οδηγούνται στο Εθνικό Στάδιο του Σαντιάγκο, εκατοντάδες δολοφονούνται ύστερα από φρικτά βασανιστήρια.
-

# Η Χούντα του Πινοσέτ στη Χιλή(1973-1990)

- **Ο επίσημος** αριθμός των νεκρών και εξαφανισθέντων ανέρχεται σε 3.065. Ο πραγματικός αριθμός τους ανεβάζει σε 9.800. Τα θύματα της 17χρονης δικτατορίας, οι φυλακισθέντες και οι βασανισθέντες, **ξεπερνούν συνολικά τις 40.000**, σύμφωνα με την εξεταστική επιτροπή που συστάθηκε γι αυτόν ειδικά το λόγο. Το 2005, ένα χρόνο πριν το θάνατό του, το Ανώτατο Δικαστήριο της Χιλής αθώωσε τον Πινοσέτ για τις μαζικές δολοφονίες και βασανιστήρια των πολιτικών του αντιπάλων...

# Η χούντα του Πινοσέτ στη Χιλή(1973-1990)

- **Το πραξικόπημα** στη Χιλή ήταν η αναγκαία προϋπόθεση για τη μετατροπή της χώρας σε ένα πεδίο εφαρμογής του πιο στυγνού νεοφιλελευθερισμού.
- Η χώρα χρησιμοποιήθηκε σε «πεδίο μελέτης» για τις «συνταγές» του Μίλτος Φρίντμαν και σε πειραματόζωο των «φαρμάκων» του ΔΝΤ.

# Οι αριστερές κυβερνήσεις στην Ευρώπη

- Το βρετανικό Εθνικό Σύστημα Υγείας το οποίο δημιουργήθηκε με την υπόσχεση ότι θα παρέχει φροντίδα και ασφάλιση σε όλους τους πολίτες αδιακρίτως και για όλη τους τη ζωή.
- Πως είναι δυνατόν να συμβιβάζονται τέτοιες μεταρρυθμίσεις με την ιδέα ενός κράτους που δεν θεωρείται τίποτε άλλο παρά η «εκτελεστική» επιτροπή της άρχουσας τάξης;

# Η υγεία των εργατών και το αστικό κράτος

- Ο καπιταλισμός χρειάζεται μια υγιή εργατική τάξη, επαρκώς καταρτισμένη για να χειρίζεται τα μέσα παραγωγής.
- Επίσης το κράτος εξασφαλίζει τις αναγκαίες συνθήκες οι οποίες θα επιτρέπουν την απρόσκοπτη αναπαραγωγή της επόμενης γενιάς (βάρδιας) της εργατικής τάξης.

# Το δημοκρατικό κράτος και η υπονόμηση της ταξικής πάλης

- Οι τρεις διαστάσεις των ατομικών δικαιωμάτων κατά τον βρετανό κοινωνιολόγο Τόμας Μάρσαλ
- Η **πρώτη διάσταση** είναι τα δικαιώματα τα οποία εγγυώνται την ατομική ελευθερία
- Η **δεύτερη διάσταση** το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι, καθώς και το δικαίωμα της συμμετοχής σε συλλογικές οργανώσεις
- Η **τρίτη διάσταση** είναι κοινωνικοοικονομική κι έχει να κάνει με τη διασφάλιση του δικαιώματος σε ένα επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής ασφάλειας.

# Η άμβλυνση της ταξικής πάλης

- Τέτοια δικαιώματα ενδεχομένως αμβλύνουν τις ταξικές διαιρέσεις και καθιστούν ως ένα σημείο αποδεκτή την ταξική ανισότητα.
- Επίσης αναπληρώνουν οικονομικές αδικίες και ανελευθερίες, υπονομεύοντας την ανάπτυξη της ταξικής αλληλεγγύης που είχε κατά νου ο Μαρξ

# Ερώτημα

## Τύποι κοινωνίας και τρόποι παραγωγής

1. Ο Μαρξ για τους τρόπους παραγωγής
2. Ο πρωτόγονος κομμουνισμός
3. Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και η Ανατολική Δεσποτεία
4. Ο αρχαίος τρόπος παραγωγής

# Μαρξ: Πρόλογος στην Κριτική της πολιτικής οικονομίας

- «Σε πλατιά έννοια, μπορούμε να πούμε πως, ο **ασιατικός, ο αρχαίος, ο φεουδαρχικός και ο νεότερος τρόπος της παραγωγής**, είναι οι προοδευτικές εποχές της οικονομικής διαμόρφωσης της κοινωνίας.
- Οι αστικές παραγωγικές σχέσεις, είναι η τελευταία ανταγωνιστική μορφή της κοινωνικής παραγωγής, κι' όχι με την έννοια ενός ατομικού ανταγωνισμού, αλλά ανταγωνισμού που γεννιέται από τους κοινωνικούς όρους της ζωής των ατόμων».

# Ο πρωτόγονος κομμουνισμός

- Όπως προαναφέρθηκε ο ίδιος ο Μαρξ παρουσιάζει τους τρόπους παραγωγής εξόδου από την πρωτόγονη κοινότητα
- Αυτοί δεν είναι μόνο οι δύο γνωστοί:
- **Ο αρχαίος και ο ασιατικός** αλλά και ο **γερμανικός τρόπος παραγωγής** που δεν περιορίζεται μόνον στους γερμανούς
- Ενώ κάνει αναφορά και στον λεγόμενο σλαβικό τρόπο παραγωγής.

# Ο πρωτόγονος κομμουνισμός

- Κατά τον Μαρξ στον πρωτόγονο κομμουνισμό δεν υπάρχει ατομική ιδιοκτησία.
- Η ιδιοκτησία στο συγκεκριμένο στάδιο είναι συλλογική και το άτομο κατέχει περιουσία μόνον χάρη στη συμμετοχή του στην κοινότητα.
- Η κοινότητα αποτελεί προϋπόθεση των πάντων.
- Κατά τον Ένγκελς η έξοδος από τον πρωτόγονο κομμουνισμό έγινε με την εμφάνιση του υπερπροϊόντος

# Ο πρωτόγονος κομμουνισμός

- Ακολουθώντας το μαρξιστή Eric Hobsbawm οι διάφοροι τρόποι παραγωγής δεν έπονται ο ένας του άλλου με χρονολογική σειρά ούτε και προκύπτουν ευθέως ο ένας από τον άλλον
- Με εξαίρεση την φεουδαρχία την οποία διαδέχτηκε ο καπιταλισμός.

# Ο πρωτόγονος κομμουνισμός

- Κατά το Μαρξ την κοινοκτημοσύνη του πρωτόγονου κομμουνισμού διαδέχονται διάφορες μορφές εξέλιξης της συλλογικής ιδιοκτησίας.
- Στις περιπτώσεις του ασιατικού και ίσως του σλαβικού τρόπου παραγωγής η εξέλιξη αυτή δεν οδηγεί σε ταξικές κοινωνίες.
- Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο στον αρχαίο και τον γερμανικό τρόπο παραγωγής, όπου η κοινοτική ιδιοκτησία επιτρέπει την παράλληλη ανάπτυξη ταξικών διαφορών.

# Ο πρωτόγονος κομμουνισμός

- Εισερχόμαστε στην ταξική κοινωνία με την ατομική ιδιοποίηση της ίδιας της παραγωγικής εργασίας.
- Ο Μαρξ προτείνει τέσσερα σχήματα για την έξοδο από τον πρωτόγονο κομμουνισμό

# Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και η Ανατολική Δεσποτεία

- Κυριαρχεί ακόμη η κοινοτική ιδιοκτησία και η κοινωνία απαρτίζεται από μικρές επιμέρους ομάδες με βάση την οικογένεια. Τα μέλη αυτών των κοινωνιών τελούν πλήρως υπό την κυριαρχία της ευρύτερης συλλογικότητας από την οποία αντλούν τα δικαιώματά τους πάνω στη γη. Η κυριαρχία της κοινότητας συμπυκνώνεται σε μια και μοναδική πηγή, στον **δεσπότη**, στον οποίο ανήκουν τα πάντα και από τον οποίο απορρέουν τα πάντα

# Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και η Ανατολική Δεσποτεία

- «Ο δεσπότης εμφανίζεται ως πατέρας όλων των επιμέρους κοινοτήτων, την ενότητα των οποίων διασφαλίζει και άρα το υπερπροϊόν της παραγωγής ανήκει στην ανώτατη αυτή αρχή.
- Στην Ανατολική Δεσποτεία απουσιάζει η νομική έννοια της ιδιοκτησίας, επειδή ουσιαστικά συνεχίζει να κυριαρχεί η φυλετική ή κοινή ιδιοκτησία»

# Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και η Ανατολική Δεσποτεία

- Το υπερπροϊόν αποδίδεται στο δεσπότη ως φόρος υποτέλειας και ως δείγμα σεβασμού στην ενότητα της ευρύτερης κοινωνίας.
- Εκεί που η αγροτική παραγωγή απαιτεί αρδευτικά έργα μεγάλης κλίμακας αυτά παρέχονται από την ανώτατη αρχή, τη δεσποτική εξουσία.

# Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και η Ανατολική Δεσποτεία

- Ο Karl Wittfogel υποστηρίζει ότι στον ασιατικό τρόπο παραγωγής έχουμε ύπαρξη κράτους αφού η κατασκευή αρδευτικών συστημάτων μεγάλης κλίμακας είναι έργο που μόνο το κράτος μπορεί να επιτελέσει. Αναφέρεται σε κοινωνίες με αρδευτικές ανάγκες που έχουν ξεφύγει από την πρωτόγονο κομμουνιστική κοινότητα.
- Παράγουν κάποιο υπερπροϊόν χωρίς ωστόσο να έχουν αναπτύξει σχέσεις ατομικής ιδιοκτησίας.

# Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και η Ανατολική Δεσποτεία

- Σε αυτές τις κοινωνίες μόνο μια οργανωμένη κρατική εξουσία μπορεί να εξασφαλίσει την ομαλή παροχή των υδάτινων πόρων, αναλαμβάνοντας την εγκατάσταση, συντήρηση και διαχείριση του αρδευτικού συστήματος.
- Το κράτος επιβάλλει την τάξη όχι μόνο με το στρατό και το δίκτυο πληροφοριών που διαθέτει, αλλά και με τον έλεγχο που ασκεί επί των αρδεύσεων, αφού σε οποιαδήποτε αντίσταση μπορεί να επιβάλλει τη διακοπή της ύδρευσης.

# Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και η Ανατολική Δεσποτεία

Ο Wittfogel αποκαλεί αυτές τις κοινωνίες **«υδραυλικές κοινωνίες»** όπου την ιδεολογική τους συνοχή εγγυάται η κρατούσα θρησκεία. Κριτήριο κατάταξης των «υδραυλικών κοινωνιών» είναι η πυκνότητα του πληθυσμού. Συμπεριλαμβάνει κοινωνίες με διαφορετικά χαρακτηριστικά και ιστορία, όπως η αρχαία Αίγυπτος και η Μεσοποταμία, η Ρώμη και το Βυζάντιο, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, η Ινδία και η Κίνα

# Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και η Ανατολική Δεσποτεία

- Ο Wittfogel υπήρξε ένα από τα πρώιμα μέλη της Σχολής της Φραγκφούρτης και υπήρξε επικριτικός απέναντι στην Σοβιετική Ένωση. Επιχείρησε να «αποδείξει» ανάμεσα στα άλλα ότι ο κομμουνισμός της ΕΣΣΔ ήταν μια κοινωνία «ημι-ασιατική» στο βαθμό που το προεπαναστατικό τσαρικό καθεστώς συνιστούσε κι αυτό μια μορφή Ανατολικής Δεσποτείας.

# Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και η Ανατολική Δεσποτεία

- Συμπερασματικά από την εποχή του Wittfogel για τον ασιατικό τρόπο παραγωγής έχει δείξει ότι οι λεγόμενες «υδραυλικές κοινωνίες» δεν υπήρξαν και τόσο αταξικές και ότι στο εσωτερικό τους αναπτύχθηκαν διάφορες μορφές εκμετάλλευσης.

# Ο ασιατικός τρόπος παραγωγής και η Ανατολική Δεσποτεία

- Ο Μαρξ δεν αναφέρεται εκτενώς στον γερμανικό τρόπο παραγωγής, ενώ ακόμη λιγότερο αναφέρεται στο σλαβικό τρόπο παραγωγής.
- Ο γερμανικός τρόπος παραγωγής αντιπροσωπεύει έναν κάπως πιο ανεπτυγμένο τύπο ιδιοκτησίας σε σχέση με τον ασιατικό.
- Οι κοινωνίες αυτές είναι στατικές και αν για οποιονδήποτε λόγο επέλθει κάποια μεταβολή τότε αρχίζουν να αποσυντίθενται.

# Ο αρχαίος τρόπος παραγωγής

- Ο Μαρξ ξεκινά και πάλι από την κυριαρχία της κοινότητας.
- Σε αντίθεση με τον ασιατικό τρόπο παραγωγής εδώ τα μέλη της κοινότητας δεν αποτελούν απλές προεκτάσεις της, αλλά είναι ανεξάρτητοι γαιοκτήμονες οι οποίοι συμβιώνουν στο άστυ.
- Οι καλλιεργήσιμες γαίες ανήκουν στην πόλη.

# Ο αρχαίος τρόπος παραγωγής

- Η σχέση μεταξύ κοινότητας και γης δεν μπορεί να διαρραγεί παρά μόνον με έξωθεν κατάκτηση.
- Η πολεμική ετοιμότητα αποτελεί μόνιμο στοιχείο της κοινωνικής ζωής και ο πόλεμος αποτελεί κατά κυριολεξία τον «υπέρ πάντων αγών» την υπέρτατη κοινοτική εργασία.
- Η κοινότητα ως συγγενικό σύστημα είναι η ίδια οργανωμένη σε ένοπλη δύναμη.

# Ο αρχαίος τρόπος παραγωγής

- Ο καλλιεργητής της γης δεν έχει εδώ την υποχρέωση να παρέχει κοινοτική εργασία υπό μορφή αγγαρείας για τη διατήρηση της παραγωγικότητας της γης.
- Εξαρτάται από την κοινότητα μόνον για την προστασία του από εξωτερικούς εχθρούς.
- Ο καλλιεργητής της γης είναι μέλος της κοινότητας ως κάτοχος της δικής του ιδιοκτησίας η δε κοινότητα είναι πολιτικά οργανωμένη ως πόλη-κράτος.

# Ο αρχαίος τρόπος παραγωγής

- Σε αντίθεση με το γερμανικό τρόπο παραγωγής όπου ο χωρικός είναι απλώς κάτοχος και όχι ιδιοκτήτης της γης
- Στον αρχαίο τρόπο παραγωγής η ύπαρξη της κοινότητας νοείται μέσω της πόλης
- Μόνον με την ανάπτυξη της πόλης ως ανεξάρτητης οντότητας μπορούμε να κάνουμε λόγο για την εμφάνιση του κράτους ως μηχανισμού εξουσίας.
- Έχουμε παράλληλη παρουσία κράτους και ατομικής εξουσίας.

# Ο αρχαίος τρόπος παραγωγής

- Στη Ρώμη σκοπός της παραγωγής δεν είναι ο πλούτος. Για τον πλούτο ενδιαφέρονται οι έμποροι
- Για τους ρωμαίους η περιουσία έχει αξία όταν τους προικίζει με την ιδιότητα του πολίτη.
- Με αυτή την έννοια ο Μαρξ επισημαίνει την ηθική ανωτερότητα του «παιδικού κόσμου» των αρχαίων έναντι της σύγχρονης κοινωνίας.

# Ο αρχαίος τρόπος παραγωγής

- Ο Μαρξ δεν παραβλέπει τις απεχθείς όψεις της αρχαίας κοινωνίας που περιλαμβάνει στους κόλπους της το φαινόμενο της δουλείας.
- Παρότι ο δούλος λογίζεται ως ανόργανο μέρος της παραγωγικής διαδικασίας δεν είναι αλλοτριωμένος από τον κόσμο της εργασίας του όπως ο σύγχρονος παραγωγός.

# Ο αρχαίος τρόπος παραγωγής

- Στην Ρώμη όπως και στις άλλες πόλεις-κράτη του αρχαίου κόσμου η ίδια η αναπαραγωγή της κοινωνίας επιφέρει μεταβολές στη σύστασή της.
- Η αύξηση του πληθυσμού μεταβάλλει συνεχώς τα πράγματα. Οι κατακτήσεις προκαλούν την αύξηση της δουλείας.
- Οι εσωτερικές αντιφάσεις της κοινωνίας είναι εκείνες που την ωθούν σε εξέλιξη.

# Ο αρχαίος τρόπος παραγωγής

- Ενώ αρχικά οι πολίτες είναι ίσοι με την αύξηση του πληθυσμού η γη σπανίζει όλο και περισσότερο και έτσι απαιτείται η κατάκτηση νέων εδαφών.
- Οι κατακτήσεις οδηγούν με τη σειρά τους στη δουλεία και η αρχική δημοκρατική πόλη-κράτος εξαφανίζεται.

# Ερώτημα

## Ο φεουδαλισμός και η ανάπτυξη του καπιταλισμού

1. Το πέρασμα από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό
2. Η φεουδαρχία της υπαίθρου και τα επαγγέλματα των πόλεων (συντεχνίες)
3. Οι συντεχνίες της φεουδαρχίας και η ταξική πάλη
4. Η αντίθεση πόλης-υπαίθρου  
Οι συντεχνίες των πόλεων
5. Η δημιουργία της αστικής τάξης

# Το πέρασμα από την φεουδαρχία στον καπιταλισμό

- Το πέρασμα με επαναστατικό τρόπο από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό μας οδηγεί ευθέως στο σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό.
- Η φεουδαρχία δημιουργείται πάνω στα ερείπια του αρχαίου τρόπου παραγωγής.
- Η παρακμή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας έχει ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση των αγορών του εμπορίου και της βιοτεχνίας

# Η ανάπτυξη της φεουδαρχίας στην ύπαιθρο

- Κατά το Μαρξ η φεουδαρχία εμφανίζεται στην ύπαιθρο όπου οι παραγωγοί δεν είναι πλέον δούλοι αλλά δουλοπάροικοι και η εξουσία των αριστοκρατών ασκείται μέσω της γαιοκτητικής ιεραρχίας και των ιδιωτικών στρατών.

# Η φεουδαρχία της υπαίθρου και τα επαγγέλματα των πόλεων (συντεχνίες)

- Ο καταμερισμός της εργασίας δεν είναι ανεπτυγμένος. Κάθε τεχνίτης ειδικεύεται σε όλες τις πλευρές του επαγγέλματός του, ουσιαστικά γίνεται καλλιτέχνης
- Συντεχνία τεχνιτών
- Μάστορας: Ολοκληρωμένος τεχνίτης
- Κάλφας: (τουρκικά kalfa) ο βοηθός του μάστορα, ο οποίος είναι ιεραρχικά πιο πάνω από το μαθητευόμενο (που λέγεται τσιράκι από το επίσης τουρκικό çirak, ή και παραγιός).
- Ο **κάλφας** αποτελεί το διάδοχο του μάστορα, του ολοκληρωμένου τεχνίτη δηλαδή, στα πλαίσια της συντεχνίας

# Οι συντεχνίες της φεουδαρχίας και η ταξική πάλη

- *Ελεύθερος και δούλος, πατρίκιος και πληβείος, βαρόνος και δουλοπάροικος, μάστορας και **κάλφας**, με μια λέξη, καταπιεστής και καταπιεζόμενος, βρίσκονταν σε ακατάπαυστη αντίθεση μεταξύ τους, έκαναν αδιάκοπο αγώνα, τότε καλυμμένο, τότε ανοιχτό (Κ. Μαρξ - Φρ. Ένγκελς, Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος, Κεφάλαιο 1)*

# Η αντίθεση πόλης-υπαίθρου

- Η πόλη αντιπροσωπεύει τη μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση ενώ η ύπαιθρος την απομόνωση.
- Αντίθεση βιομηχανικού κεφαλαίου και γαιοκτησίας
- Ο Μαρξ πιστεύει ότι στην κομμουνιστική κοινωνία θα εξαλειφτεί και η αντίθεση πόλη-ύπαιθρος.

# Η αντίθεση πόλης-υπαίθρου

## Οι συντεχνίες των πόλεων

- Οι δουλοπάροικοι δραπετεύουν από την ύπαιθρο και καταφεύγουν στις πόλεις με μόνη τους ιδιοκτησία την εργασία τους και τα προσωπικά τους εργαλεία.
- Οι ειδικευμένοι τεχνίτες εντάσσονται σε κάποια συντεχνία
- Απαιτείται ένα σύστημα αστυνόμευσης της πόλης για την προστασία των συντεχνιών

# Οι συντεχνίες των πόλεων

- Οι παραγιοί και οι μαθητευόμενοι είναι προσδεμένοι στους μάστορες
- Γι αυτό η φεουδαρχική πόλη δε γνωρίζει μεγάλες εξεγέρσεις
- Η ανάπτυξη του εμπορίου προκαλεί νέο καταμερισμό της παραγωγής ανάμεσα σε διάφορες πόλεις, όπου η καθεμιά ειδικεύεται στην εκμετάλλευση κάποιας κυρίαρχης βιοτεχνίας

# Η δημιουργία της αστικής τάξης

- Η σύγκρουση των πόλεων με τη γαιοκτητική αριστοκρατία έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας αστικής τάξης την μπουρζουαζία.
- Η αστική τάξη διαμορφώνεται με αργούς ρυθμούς και η απόσχισή της από την υπόλοιπη φεουδαρχική κοινωνία καθορίζεται από το βαθμό ανάπτυξης του καταμερισμού της εργασίας.
- Η ιδιοκτησία μετατρέπεται όλο και περισσότερο σε βιομηχανικό και εμπορικό κεφάλαιο.

# Η δημιουργία της αστικής τάξης

- Η ανάπτυξη του καταμερισμού της εργασίας ξεπερνά το συντεχνιακό σύστημα
- Η ανάπτυξη της υφαντουργίας με την εκτεταμένη χρησιμοποίηση των μηχανών έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας τάξης υφαντουργών οι οποίοι εργάζονται για να καλύψουν όχι μόνο τοπικές ανάγκες αλλά και των πιο απομακρυσμένων αγορών

# Η δημιουργία της αστικής τάξης

- Στη βιοτεχνία το χρήμα αντικαθιστά την πατριαρχική σχέση της συντεχνίας, η οποία τελικά σαρώνεται από τις εξελίξεις.
- Οι διεθνείς αγορές επεκτείνονται ραγδαία και η ορμή αυτή συνεχίζεται μέχρι την έναρξη της Βιομηχανικής Επανάστασης στα μέσα του 18<sup>ου</sup> αιώνα.

# Η δημιουργία της αστικής τάξης

- Η μετάβαση από την οικογένεια στον κυρίως καπιταλισμό περιλαμβάνει τη μαζική εισαγωγή των μηχανών στην παραγωγική διαδικασία.
- Η μηχανή φεύγει από την οικία του βιοτέχνη και συγκεντρώνεται στο εργοστάσιο το οποίο παράγει πλέον σε άλλη κλίμακα.

# Ερώτημα

## Κομμουνισμός

1. Ο Μαρξ για τον Κομμουνισμό: *Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα*
2. Πως επιτυγχάνεται ο κομμουνισμός του Μαρξ
3. Απέτυχε η Γαλλική Επανάσταση;
4. Ποιοι είναι οι όροι μιας σοσιαλιστικής επανάστασης κατά το Μαρξ;
5. Μαρξ-Ένγκελς: Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος
6. Μαρξ: Κριτική του Προγράμματος της Γκότα

# Ο Μαρξ για τον Κομμουνισμό: Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα

- Κομμουνισμός είναι η θετική υπέρβαση της ατομικής ιδιοκτησίας ως ανθρώπινης αλλοτρίωσης
- Κομμουνισμός είναι η ολοκληρωμένη επιστροφή του ανθρώπου στον εαυτό του ως κοινωνικού πλάσματος μια επιστροφή που γίνεται συνειδητή και ολοκληρωμένη επειδή ακριβώς περιέχει το συνολικό πλούτο της προγενέστερης ανάπτυξης
- Ο Κομμουνισμός αποτελεί τη μόνη αληθινή επίλυση της αντίθεσης ανάμεσα στον άνθρωπο και στη φύση αλλά και μεταξύ των ίδιων των ανθρώπων.

# Κομμουνισμός: Η λύση του γρίφου της ιστορίας

- Ο κομμουνισμός αποτελεί την επίλυση του γρίφου της ιστορίας και έχει επίγνωση του γεγονότος ότι αυτός είναι η λύση.
- Ο Μαρξ στον κομμουνισμό του εγείρει την ιδέα μιας ριζοσπαστικής δημοκρατίας και καθιστά ζητούμενο το πώς η κοινωνία μπορεί να οργανωθεί σε συλλογική βάση
- Η συλλογική δράση του κομμουνισμού του Μαρξ βρίσκεται σε μια νέα συλλογικότητα η οποία θα οικοδομηθεί πάνω στο κοινό ανθρώπινο βίωμα.

# Πως επιτυγχάνεται ο Κομμουνισμός του Μαρξ

- Είναι γνωστό σε όλους ότι για το Μαρξ ο κομμουνισμός επιτυγχάνεται με επανάσταση.
- Δηλαδή με τη βίαιη κατάληψη της πολιτικής εξουσίας από το προλεταριάτο
- Μια επανάσταση που μεταβάλλει ριζικά τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες
- Με τη σοσιαλιστική επανάσταση ο Μαρξ βλέπει να υλοποιείται το ανολοκλήρωτο όραμα της Γαλλικής Επανάστασης για Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα ***Liberté, égalité, fraternité***, "[liberty](#), [equality](#), [fraternity](#)",

# Απέτυχε η Γαλλική Επανάσταση;

- Γιατί απέτυχε η πραγμάτωση των ιδανικών της Γαλλικής Επανάστασης;
- Η ειδοποιός διαφορά του προλεταριάτου ως επαναστατικής τάξης είναι ότι το ταξικό του συμφέρον του ταυτίζεται με το συμφέρον ολόκληρης της κοινωνίας
- Τους καρπούς της Γαλλικής Επανάστασης της γεύτηκε μονομερώς και μόνο η αστική τάξη.

# Ποιοι είναι οι όροι μιας σοσιαλιστικής επανάστασης κατά το Μαρξ;

- Η κοινωνία χειραφετείται από κάθε καταπίεση
- (χειραφέτηση= απελευθέρωση, απαλλαγή από κάθε είδους επιρροή)
- Το καθήκον αυτό το αναλαμβάνει το προλεταριάτο
- Το προλεταριάτο είναι εκείνη η τάξη η οποία απελευθερώνει ολόκληρη την κοινωνία, αλλά μόνον υπό την προϋπόθεση ότι η κοινωνία θα είναι σαν το προλεταριάτο, πλούσια και μορφωμένη.
- Η αστική τάξη δεν μπορεί να προσφέρει πραγματική ισότητα και ελευθερία, αφού κάτι τέτοιο απαιτεί την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας.

# Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος

- Από όλες τις τάξεις που βρίσκονται αντιμέτωπες με την αστική τάξη, μόνο το προλεταριάτο είναι τάξη αληθινά επαναστατική. Όλες οι άλλες τάξεις χάνονται και εξαφανίζονται από τη μεγάλη βιομηχανία, ενώ το προλεταριάτο είναι το πιο χαρακτηριστικό προϊόν της.
- Οι μεσαίες τάξεις, ο μικρός βιομήχανος, ο μικρέμπορος, ο βιοτέχνης, ο αγρότης, όλοι αυτοί καταπολεμούν την αστική τάξη για να διατηρήσουν την ύπαρξή τους σαν μεσαίες τάξεις και να σωθούν από τον αφανισμό τους.

# Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος

- Δεν είναι επαναστατικές αλλά συντηρητικές τάξεις. Κάτι παραπάνω είναι αντιδραστικές, γιατί ζητούν να στρέψουν προς τα πίσω τον τροχό της ιστορίας.
- Το προλεταριάτο δεν έχει ατομική ιδιοκτησία. Οι σχέσεις του με τη γυναίκα του και τα παιδιά του δεν έχουν τίποτε το κοινό με τις σχέσεις της αστικής οικογένειας.
- Η σύγχρονη βιομηχανική εργασία, η σύγχρονη υποδούλωση στο κεφάλαιο, που είναι ίδια στην Αγγλία και στη Γαλλία, στην Αμερική και στη Γερμανία, αφαίρεσε από τον προλετάριο κάθε εθνικό χαρακτήρα.

# Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος

- Οι νόμοι, η ηθική, η θρησκεία, είναι για τον προλετάριο τόσες αστικές προλήψεις, όσα αστικά συμφέροντα κρύβονται πίσω τους.
- Στο παρελθόν όλες οι παλιές τάξεις που παίρνανε την εξουσία προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν τη θέση που κατάκτησαν, υποτάσσοντας όλη την κοινωνία στους όρους του δικού τους τρόπου ιδιοποίησης.
- Οι προλετάριοι μπορούν να κατακτήσουν τις κοινωνικές παραγωγικές δυνάμεις μονάχα καταργώντας τον ως σήμερα δικό τους τρόπο ιδιοποίησης και επομένως όλο τον ως τα τώρα τρόπο ιδιοποίησης

# Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος

- Οι προλετάριοι δεν έχουν τίποτε δικό τους να εξασφαλίσουν, έχουν όμως να καταστρέψουν κάθε ως τώρα ατομική ασφάλεια και ατομική εξασφάλιση.
- Όλα τα προηγούμενα κινήματα ήταν κινήματα της μειοψηφίας ή προς όφελος μιας μειοψηφίας. Το προλεταριακό κίνημα είναι ανεξάρτητο κίνημα της τεράστιας πλειοψηφίας προς όφελος της πλειοψηφίας.

# Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος

- Το προλεταριάτο, το κατώτερο στρώμα της σημερινής κοινωνίας, δεν μπορεί να σηκωθεί, δεν μπορεί να ανυψωθεί χωρίς να τιναχτεί στον αέρα όλο το εποικοδόμημα των στρωμάτων που αποτελούν την επίσημη κοινωνία.
- Η πάλη του προλεταριάτου ενάντια στην αστική τάξη, αν όχι στο περιεχόμενο, στη μορφή, είναι στην αρχή εθνική. Φυσικά το προλεταριάτο κάθε χώρας πρέπει να ξεμπερδέψει, πριν από όλα, με τη δική του αστική τάξη.

# Μαρξ: Κριτική του Προγράμματος της Γκότα

- Στο έργο αυτό περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο, περιέχει τις απόψεις του Μαρξ για τη μελλοντική κομμουνιστική κοινωνία όπου σημειώνει: «Εδώ έχουμε να κάνουμε με μια κομμουνιστική κοινωνία, όχι όπως έχει εξελιχθεί πάνω στη δική της βάση, μα αντίθετα όπως ακριβώς προβάλλει από την κεφαλαιοκρατική κοινωνία, με μια κομμουνιστική κοινωνία, λοιπόν, που από κάθε άποψη, οικονομικά, ηθικά, πνευματικά, είναι γεμάτη με τα σημάδια της παλιάς κοινωνίας, που από τους κόλπους της βγήκε.

# Μαρξ: Κριτική του Προγράμματος της Γκότα

- Επομένως ο κάθε ατομικός παραγωγός –ύστερα από τις κρατήσεις- παίρνει πίσω, ακριβώς ό,τι της δίνει. Αυτό που της έδωσε είναι η ατομική του ποσότητα εργασίας.
- πχ. Η κοινωνική εργάσιμη ημέρα αποτελείται από το άθροισμα των ατομικών ωρών εργασίας. Ο ατομικός εργάσιμος χρόνος του κάθε παραγωγού είναι το τμήμα της κοινωνικής εργάσιμης ημέρας που πρόσφερε ο ίδιος, είναι το μερτικό του σε αυτή.

# Μαρξ: Κριτική του Προγράμματος της Γκότα

- Παίρνει από την κοινωνία μιαν απόδειξη ότι πρόσφερε τόση και τόση εργασία (ύστερα από αφαίρεση της εργασίας του για τα κοινά αποθέματα) και με αυτή την απόδειξη παίρνει από την κοινωνική παρακαταθήκη μέσων κατανάλωσης τόσα, όσα αντιστοιχούν στη δουλειά που ξόδεψε. Την ίδια ποσότητα εργασίας, που έδωσε στην κοινωνία με τη μια μορφή, την παίρνει πίσω με άλλη μορφή.

# Μαρξ: Κριτική του Προγράμματος της Γκότα

- Σε μια ανώτερη φάση της κομμουνιστικής κοινωνίας, όταν θα έχει εξαφανιστεί η υποδουλωτική υποταγή των ατόμων στον καταμερισμό της εργασίας και μαζί της και η αντίθεση ανάμεσα στην πνευματική και τη σωματική εργασία, όταν η εργασία θα γίνει όχι μόνο μέσο για να ζεις, αλλά και η πρώτη ανάγκη της ζωής,

# Μαρξ: Κριτική του Προγράμματος της Γκότα

- όταν με την ολόπλευρη ανάπτυξη των ατόμων θα έχουν αναπτυχθεί και οι παραγωγικές δυνάμεις και θα αναβλύζουν πιο άφθονα όλες οι πηγές του κοινωνικού πλούτου, τότε μόνο θα μπορεί να ξεπεραστεί ολότελα ο στενός ορίζοντας του αστικού δικαίου και θα γράψει η κοινωνία στη σημαία της: **Από τον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του, στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του!»**

# Σφαίρα της παραγωγής και σφαίρα της κατανάλωσης

- Σημασία για το Μαρξ έχει η σφαίρα της παραγωγής και όχι η σφαίρα της κατανάλωσης. Με άλλα λόγια το ζήτημα της κατανομής των αγαθών δεν οδηγεί από μόνο του πουθενά.
- Στα μάτια του Μαρξ η κατανομή του πλούτου αντικατοπτρίζει την παραγωγή του πλούτου και εξαρτάται από αυτήν.